

Şam Valisi Vezir Topal Yusuf Paşa'nın Muhallefatı(1716)

Governor of Damscus Topal Yusuf Pasha's Inheritance (1716)

Araştırma Makalesi – Research Article

Bekir GÖKPINAR

Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi, Tarih Bölümü, bgokpinar@gmail.com
ORCID Numarası | ORCID Number: 0000-0003-1017-6037

Öz

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde devlet malını zimmetine geçirenler ve isyan edenlerin malları cezai müeyyide olarak müsadere edilirken bu durum XVI. yüzyıldan itibaren azl edilen veya vefat eden tüm bürokratlara şamil genel bir uygulama halini almıştır. Az ya da çok devlette görev yapan kimselerin malları vefat veya azlinden sonra müsadere edilerek satılarak hazineye gelir kaydedilirdi.

Şam valisi Topal Vezir Yusuf Paşa Osmanlı sarayında idari ve askeri kadroların insan kaynağı statüsünde olan enderunda eğitim görmüş, buradaki en yüksek kademe olan has odaya kadar çıkmış ve sonra çakırbaşılığa yükselmiştir. Buradan taşra görevine çıkarak mutasarrıf olmuş ve Anadolu'daki eşkıyanın temizlenmesi için müfettişlik görevi kendisine tevcih edilmiştir. XVII. yüzyıl son yıllarında Rakka'dan başlayarak vefat ettiği 1716 yılına kadar bir çok eyaletin valiliğini yapmış ve hatta bazılarına ikinci defa tayin edilmiştir.

Bütün Osmanlı bürokratlarında olduğu gibi Topal Yusuf Paşa'nın vefat ile birlikte rutin olarak mallarının müsadere için İstanbul'dan ferman gönderilmiştir. Paşa'nın Şam'da bulunan emval ve eşyasının mevcudu görevliler tarafından sayım yapılarak tespit edilmiştir. Bunların bir kısmının İstanbul'da bir kısmının Şam'da açık arttırma usulü ile satışı yapılmıştır. Muhallefatının bir kısmı hac yolu ihtiyaçları için Şam valisi İbrahim Paşa'ya teslim edilirken diğerleri hazineye gönderilmiştir.

Çalışmamızda bir Osmanlı bürokratu olan Topal Yusuf Paşa'nın emval ve eşyalarının müsadere ve satış süreci ele alınacaktır. Bununla birlikte bir bürokratın mallarının çeşitliliği de değerlendirilmiş olacaktır. Ayrıca bu değerlendirme hem paşayı tanıma hem de dönemin iktisadi, sosyal ve kültürel özelliklerini de analiz etme açısından önem arz etmektedir. Bütün bunlar Osmanlı Arşivindeki defter ve belgelerden ve döneme ait kroniklerden istifade edilerek hazırlanacaktır.

Anahtar kelimeler: Topal Yusuf Paşa, muhallefat, müsadere, Şam, Emirü'l-Hac

Abstract

While the property of those who embezzled state property and those who rebelled in the early periods of the Ottoman Empire was confiscated as a criminal sanction, this situation became a general practice covering all bureaucrats who were dismissed or died from the 16th century. The assets of people who served more or less as a public officer were confiscated and sold after their death or dismissal, and the accumulated income were recorded as a revenue for treasury.

The governor of Damascus, Topal Vizier Yusuf Pasha, was educated in the Enderun, which was a place for human resource of the administrative and military personnel of the Ottoman palace. He ascended to the Private Room (Has Oda), which was the highest level here, and then a reached the rank of Chakirbashi (Hunting Officer) . From there he became provincial governor and received the duty of inspector to clean up bandits in Anatolia. Starting from Raqqa in the last years of the 17th century, he became governor of many provinces until his death in 1716, and was even appointed to some of them for the second time.

As with all Ottoman bureaucrats, with the death of Topal Yusuf Pasha, an edict was regularly sent from Istanbul for the confiscation of his property. The assets and property of the pasha in Damascus were determined by and carried out by the officials. Some of them were auctioned in Istanbul and others in Damascus. While some of his estates were handed over to Damascus Governor İbrahim Pasha for his pilgrimage road needs, others were sent to the treasury.

In our paper, the confiscation and sale process of the properties and belongings of Topal Yusuf Pasha, an Ottoman bureaucrat, will be examined. In addition, the variety of a bureaucrat's goods will also be evaluated. An also, this review is important in terms of both recognizing the pasha and analyzing the economic, social and cultural characteristics of the period. All these will be prepared by making use of the registeries and documents in the Ottoman Archives and the chronicles of the period.

Keywords: Topal Yusuf Pasha, Estates, Confiscation, Damascus, Amir al-hajj.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde devşirme yöntemi ile alınan çocuklar, belli bir eğitimden sonra ve üstün kabiliyete sahiplerse enderuna alınırlardı. Bunlar Osmanlı bürokrasinin insan kaynağını teşkil ederlerdi. Enderunda eğitim, Büyük ve Küçük Odalar, Doğancı Koğuşu, Seferli Koğuşu, Kiler Odası, Hazine Odası ve Has Oda olmak üzere yedi kademe şeklinde yapılandırılmıştı. Bunların en üstünde Has Oda olup, icra ettikleri görev bakımından padişahın çok yakınında bulunma imkanına sahiptiler. Buradan çıkanlar genellikle taşrada sancakbeyi, beylerbeyi gibi bir çok idarî göreve tayin edilirdi.¹ XVII. yüzyıl başlarından itibaren taşraya gönderilen sancakbeyi, vali veya beylerbeyi gibi idarecilere “*mutasarrıf*” da denilmeye başlamıştır. Bu durum Osmanlı taşra idaresinde oluşan sosyo-ekonomik değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Hatta bu değişimler klasik dönem diye bilinen beylerbeyi, sancakbeyinden ayrı olarak mutasarrıftan başka mütesellim, muhassıl, voyvoda, ayân gibi yönetim silsilesinin doğmasına da zemin hazırlamıştır. Yine tımar sisteminin önemini yitirmesi ile eyalet ve sancakların arpalık olarak vezirlerin tasarrufuna verilmesi usulü ortaya çıktı. Akabinde eyalet ve sancaklar ya miri mukataalar haline getirilerek iltizam yoluyla veya arpalık ve malikane uygulaması ile verildi. Yeni durumdan dolayı eyaleti tasarruf eden paşalar için de mutasarrıf tabiri kullanılmaya başladı.²

İşte enderunda yetişip saraydan taşraya çeşitli hizmetlerle tayin olunanlar zamanla sancakbeyi ve beylerbeyliğe kadar yükselebiliyorlardı. Osmanlı taşra teşkilatında beylerbeyi unvanı vali ile eşdeğer olarak kullanılmış olup, XVII. yüzyıldan sonra ilki terk edilmiştir. Genellikle eyalette valilerin görev süreleri kuruluş yıllarında çok uzun olmasına karşılık XVII. yüzyıldan itibaren bu sürenin çok kısaldığı müşahade edilmektedir. Valilerin sık sık değiştirilmesi halkı ve kendilerini tedirgin etmekte, yönetimde istikrarsız bir durum oluşturmaktaydı. Hatta bazen valilerin bir yıl içinde iki üç eyalette görevlendirildikleri de olurdu. Valilerin eyaletlerde devleti temsilen askerî, idarî bir çok görevleri olup büyük kapı hakları istihdam ederlerdi. Devlet kendilerine tımar başta olmak üzere büyük gelirler tahsis ederdi.³ XVI. yüzyıl sonlarından itibaren önemli eyalet valileri veya beylerbeyilerinin bir kısmına “*vezirlik*” ünvanı da verilmeye başlanmıştır.⁴ Eyaletlere tayin edilen paşalar üç tuğlu paşa(vezir) ise vali, iki tuğlu paşa ise beylerbeyi olarak anılıyordu. Eğer bir eyalete üç tuğlu paşa tayin edilmişse, o eyalet beylerbeylik yerine mutlaka eyalet olarak anılıyordu.⁵

İşte çalışmamızın konusunu teşkil eden Topal Yusuf Paşa, Osmanlı sarayında eğitim almış akabinden taşra görevine tayin edilmiş, başarılı çalışmaları ile kariyer basamaklarını bir bir geçerek valiliğe kadar yükselmiştir. Bu makalede Topal Yusuf Paşa'nın hayatı, görev yaptığı yerler, faaliyetleri ve öldükten sonra muhallefatının müsaderesi ile ilgili tüm safhalar Osmanlı arşiv belgeleri ve döneme ait kroniklerden yola çıkarak ele alınmıştır.

Topal Yusuf Paşa'nın Hayatı ve Faaliyetleri

Topal(A'rec) Yusuf Paşa, Halep valisi Büyük Cafer Paşa'nın küçük kardeşi, Şam valisi Genç Ahmed Paşa'nın da amcasıdır. Doğum yeri ve tarihi ile ilgili bilgi bulunmamakla birlikte muhtemelen devşirildikten sonra Acemi ocağından sonra enderuna alınmış, has odadan 15 Mayıs 1694'te önce çakırcıbaşı,⁶ sonra 1695 yılında Anadolu müfettişi olup, bu görevi esnasında eşkıyalık yapan levendleri yakalayıp cezalandırmasına mükafaat olarak Kırşehir ve Amasya sancaklarının mutasarrıflıkları da kendisine tevcih edilmiştir(1696). Eşkıya ile başarılı mücadelesinden dolayı 1108(1696-97)'de Rumeli Beylerbeyliği rütbesi ile Rakka mutasarrıflığına tayin edilmiştir. 1109(1697-98)'da vezirlik rütbesi ihsan olunup Çerkes İbrahim Paşa'nın dul eşi Fatma Sultan ile nikâhlanmıştır.⁷

¹ İpşirli 1995, 185-186; Uzunçarşılı 1988a, 309-329.

² Öreç 2020, 377.

³ Kunt 1978, 82; İpşirli 1992, 69.

⁴ Uzunçarşılı 1988b, 195-196.

⁵ Kılıç 2000/31: 449.

⁶ Karaçay 2012, 1530.

⁷ Mehmed Süreyya 1996, 1700; MD. 108/422(Evâhir B. 1107/Mart 1696); İE.DH.1689(8.4.1108/4 Kasım 1696); MD.110/166(29 Zâ.1108/19 Haziran 1697); MD.110/133(20. Zâ1108/9 Haziran 1697).

Yusuf Paşa, Kırşehir ve Amasya mutasarrıflıkları görevinde iken Sivas, Bozok, Arapgir, Çorum, Çankırı, Divriği, Aksaray sancakları ile Tokat ve Zile taraflarında yol kesen, ahalinin mal ve eşyasını gasp eden, emniyet ve asayiş bozan levent, sekban ve sarıca eşkıyası ile mücadele için de görevlendirilmişti.⁸ Hatta 1696 yılında Sultan II.Mustafa Avusturya seferine katılırken Anadolu'da bir şekilde savaşa gitmeyen, firar edenler ile yol kesen eşkıyanın tedibi görevini de Yusuf Paşa'nın uhdesine vermişti.⁹ Bu sırada eski Karaman valisi Genç Mehmed Paşa ve Hamid sancağı mutasarrıfı iken firar eden Ahmed Paşa'nın kapı halkından bazı kimselerin Adana taraflarında eşkıyalık yaptığı haber alındığından bunlara mani olunması için de Yusuf Paşa görevlendirilmiştir.¹⁰ Yusuf Paşa, Anadolu müfettişliği sırasında eşkıyanın muhtelif mahallerde ahalinin can, mal ve mülkünü zarar vermesini önlemek için büyük mücadeleler vermişti. Nitekim bu görevi ifa ettiği sıralarda Eskişehir ve Karahisar-ı Şarkî civarında Türkmen Dağı'nda toplanan eşkıyasını basarak bölgeyi eşkıyadan temizlemişti. Bu olaydaki başarısına karşılık Kırşehir ve Amasya sancaklarına ilave olarak Akşehir ve Eskişehir sancakları da kendisine ihsan olunmuştur.¹¹ Yine eşkıyadan Kaba Kasım ve Topal Bektaş'ın biri Van diğeri Sivas beylerbeyinin yanına gidip isim değiştirdiklerinin tespit edildiğini bunların yakalanmaları,¹² vefat eden Kadızade Hüseyin Paşa'nın Zile'de mevcut malına müsadere için gittiği halde ahaliyi zindana atarak zulm eden ve baskıda bulunan Hassa silahşörlere Ahmed'e gereken cezanın verilmesi görevi yine Yusuf Paşa'ya havale edilmişti.¹³ Bu görevi sırasında Bolu tarafında ortaya çıkan, ahalinin can ve malına kast eden ve yol emniyetini tehdit eden eşkıyanın izalesi için Sultanönü Sancakbeyi Ömer ve eski Ankara mutasarrıfı Mustafa Paşa ile birlikte hareket etmiştir.¹⁴ Yine Tokat kalesine hapsediği "Torun" adıyla bilinen eşkıyanın mal ve eşyasını satarak elde ettiği meblağı hazineye göndermiştir.¹⁵

"Kutsal İttifak" savaş yıllarında Anadolu'da asayişin önemli ölçüde bozulduğu bilinen bir durumdur. Özellikle Orta Anadolu civarında bazı aşiretler yerleşik ahalinin düzen ve ekonomik faaliyetlerini ciddi bir şekilde zarar vermeye başlamış ve devlet bu aşiretleri ülkenin başka yerlerine iskan için çalışmalar yapılmıştı. Osmanlı Devleti, söz konusu aşiretlerin iskan edilecekleri yerleri seçerken تنها ve harap halde olan yerlerin imar edilmesini ve yeni iskana açılan bölgeleri de iktisadi olarak canlandırmayı temel hedef olarak belirlemişti. İskanın sonucunda zirai üretim ve vergi gelirlerinin arttırılması yanında yerli ahalinin emniyeti ve toplumsal düzenin sağlanmasına da dikkat edilmişti.¹⁶ XVII. yüzyıl sonlarına doğru bulunduğu yerlerde huzursuzluk çıkaran aşiretlerin büyük oranda iskan edildiği yerlerden biri de Rakka Eyaleti'dir. Gerek Anadolu'dan ve gerekse Suriye ve Irak taraflarından aşiretlerin Rakka'ya iskan sebebi ise ziraatle meşgul olmaları yanında Arap kabilelerinin çıkardığı şekavetleri önlemeleri de istenmesinden karşı bir muvazene sağlama düşüncesidir.¹⁷ Yine Bozulus Türkmen cemaatlerinden bir kısmınının 1102(1690-91) senesinden beri ödemedikleri "mal-ı maktu" vergilerin tahsili ve bunların Hama ve Rakka'ya iskan için Anadolu müfettişi olarak Yusuf Paşa görevlendirilmişti.¹⁸ Nitekim bunlardan vergilerini ödedikten sonra eşkıyalık yapmaya devam edenler Rakka'ya iskan edilmeye başlanmıştı. Mamalu Türkmenlerinin Rakka'da iskan işlerinin takibi bizzat Yusuf Paşa'nın uhdesine verilmişti.¹⁹

Yusuf Paşa, birkaç defa Rakka valisi olarak görev yapmıştır. Yusuf Paşa, ilk Rakka valiliğine 1697(1108) yılında tayin edilmiş ve bu görevde iki yıl kalmış ve kendisinden sonra Daltaban Mustafa Rakka valiliğine tayin edilmiştir.²⁰ Onu ilk Rakka valiliği sırasında en çok meşgul eden konu şüphesiz aşiretlerin iskan edilmesi ve ahalinin urban eşkıyasından korunması meselesiydi. Bu nedenle söz konusu aşiretler üzerinde nizamının sağlanması ve asayişin temin edilmesi önemliydi. Yusuf Paşa, Rakka

⁸ MD.108/21,22, 130-142, 229, 400, 1130(20 Câ. 1107/26 Ocak 1696).

⁹ MD.108/110(30 L.1107/3 Mayıs 1696).

¹⁰ MD.108/99(20 C.1107/26 Ocak 1696).

¹¹ Râşid Mehmed Efendi C.I/2013, 517; Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa 2018, 228; Defterdar Sarı Mehmed Paşa 1995, 577; MD.108/1259, 1257(20.11.1107/21 Haziran 1696)).

¹² MD.108/102(30 B.1107/5 Mart 1696).

¹³ MD.108/115(10 L.1107/13 Mayıs 1696).

¹⁴ MD.108/66(10 N.1107/15 Mart 1696); 250(21 Zâ.1107/21 Haziran 1696).

¹⁵ AE.SMST-II, 4207(26 R.1108/22 Kasım 1696).

¹⁶ Orhonlu 1987, 39-48.

¹⁷ Halaçoğlu 1991, 116-117.

¹⁸ MD.108/536(10 Ş.1107/15 Mart 1696); İE.DH. nr. 1165(08.11.1107/9 Haziran 1696);1691 yılından itibaren aşiretlerin Rakka'ya yerleştirilmesi için teferruath bilgi için Çelikdemir 2001, 23-38.

¹⁹ MD.108/981,982(10.10.1107); C.DH.14093(29 Zâ.1107/30 Haziran 1696).

²⁰ Çelikdemir 2001, 65.

valiliğine tayin edilirken kendisinden bu iki konuda hassasiyet beklendiği ifade edilmiştir.²¹ Nitekim Yusuf Paşa, Rakka valisi olduktan sonra burada aşiretlerin iskanını başarı ile tamamladığından dolayı hilat ile ödüllendirilmiştir.²²

Vezir Yusuf Paşa, ilk valilik görev yeri olan Rakka'dan 21 Aralık 1698(17 Cemâziyelâhir 1110) tarihinde Şehrizar Eyaleti'ne tayin edilmiştir.²³ Dolayısıyla önce Rakka sonra Şehrizar valilikleri sırasında Basra taraflarında ortaya çıkan urban eşkiyasıyla mücadelede görevlendirildiğini görmekteyiz. Bilindiği gibi XVII. yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğu'nun batıdaki uzun savaşları sırasında Anadolu'dan başka Irak, Hicaz gibi uzak eyaletlerde de asayiş boşluğu meydana gelmişti. Bu sıralarda mevcut ortamdaki istifade ederek Basra havalisinde ortaya çıkan urban eşkiyasının faaliyetleri bunlardan biriydi.²⁴ Basra'da vergi tahsili konusunda vali ile reaya arasında ortaya çıkan ihtilaf sırasında Urban aşiretlerini etrafında toplayan Müntefik şeyhi Mâni' Basra valisi Vezir Ahmed Paşa'yı öldürmesi nedeniyle(16 Zilhicce 1102/10 Eylül 1691), üzerine gönderilen Bağdat valisini de mağlup etmiştir. Osmanlı, batı cephesindeki meşgalesinden dolayı burayla yeterince ilgilenememiş, Mâni'e "*istimâlet-nâme*" vermek ve mevcut timarlarına bir miktar ilave etmek suretiyle meselenin şimdilik yatışması yolunda adımlarla iktifa etmeyi tercih etmiştir. Ancak olaylar durmamış, bunun üzerine Osmanlı, (1107)1695-96 yıllarında Rakka valisi Hüseyin Paşa, Bağdat valisi Ali Paşa ve Diyarbekir voyvodasını isyancıların üzerine göndermesine rağmen başarılı sonuç elde edilememiştir.²⁵ Ancak Safeviler'in sınır valilerinden Huveyze Hanı Ferecullah Han, Mâni'i savaştan Basra'dan çıkarıp kontrolü ele geçirmiş ve akabinden Kurna Kalesi'ni de zapt etmiştir(3 Ramazan 1108/26 Mart 1697).²⁶

1698(Şevval 1109) ilkbaharında Basra taraflarının eşkiya elinden kurtarılması ve emniyetin sağlanması için çalışmalara yeniden başlanmıştır. Bu minvalde öncelikle Bağdat valisi Vezir Ali Paşa, Basra'daki ihmali ve urban eşkiyasını hafife alması sebebiyle görevden alınmış, yerine Kahire valisi Vezir İsmail Paşa tayin edilmiştir. İsmail Paşa'ya, Basra ve Kurna kaleleri başta olmak üzere bölgeden urban eşkiyasının temizlenmesi ve nizamın yeniden tesis edilmesi görevi tevdi edilmiştir. Basra ve Kurna kalelerinin kurtarılıp eşkiyadan arındırılabilmesi için çok sayıda askere ihtiyaç duyulması nedeniyle Diyarbekir, Şehrizar, Musul vesair eyaletlerden asker gönderilmiştir. Bu sırada Rakka Valisi olan Yusuf Paşa da kethüdası ile birlikte kapı halkını ve iki binden fazla nefer ve eyalette bulunan züama ve timar erbabı ile de Bağdat'a giderek İsmail Paşa'nın emrinde görevlendirilmiştir.²⁷

Basra'yı eşkiyadan kurtarmak ve yeniden asayiş sağlamaya amacıyla Bağdat Beylerbeyi Vezir İsmail Paşa hazırlıklara başlamıştır. Köprü ve gemi yapımı için keresteler Maraş dağlarından, ustalar ise İstanbul'dan gönderilmiştir. Ancak Bağdat valisi İsmail Paşa'nın urban eşkiyası için yaptığı hazırlıklar yeterli görülmediği için görevden alınmış yerine yerine Vezir Daltaban Mustafa Paşa tayin edilerek Basra'nın kurtarılması için de serasker olarak görevlendirilmiştir(Muharrem 1111/Temmuz 1699). Şehrizar, Musul, Diyarbekir ve Sivas beylerbeylerine ilave olarak Anadolu'nun Tokat ve Sivas taraflarından da takviye askeri güçler Mustafa Paşa'ya yardım için görevlendirilmişlerdir.²⁸ Nihayet (15 Muharrem 1112/2 Temmuz 1700) Bağdat Beylerbeyi Daltaban Mustafa Paşa on seneden beri isyancıların elinde olan Kurna kalesi ve Basra'nın fethi için birçok eyalet valisinin iştiraki ile sefere çıkmıştır. Kurna Kalesi ve Basra urban eşkiyasından kurtarılmış, bölgede nizam yeniden sağlanmış, sefere katılanlar Bağdat'a döndüklerinde Şehrizar valisi Vezir Topal Yusuf Paşa dahil olmak üzere iltifata mazhar kılınmışlardır.²⁹ Yusuf Paşa'nın Basra ve Kurna kalelerinin urban eşkiyasından

²¹ MD.110/130(10 R.1109/26 Ekim 1697); 214(10 C.1109/24 Aralık 1697); MD.110/538(29.06.1110/2 Ocak 1699).

²² MD.110/222, 993(20.06.1109/3 Ocak 1698).

²³ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa 2018, 532; MD.110/2503(29.C.1110/2 Ocak 1699); İE.TCT.1122(25 Z.1110/24 Haziran 1699); MD.111/80(29 Z.1110/28 Haziran 1699).

²⁴ Uzunçarşılı 1988c, 3.

²⁵ Defterdar Sarı Mehmed Paşa 1995, 575.

²⁶ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, 1995, 627-628; Demirtaş 2013, 92-93.

²⁷ MD.110/1383(20 Ş 1109/3 Mart 1698); MD.110/1591(10 L. 1109/21 Nisan 1698); MD.110/2122(20 M. 1110/29 Temmuz 1698); MD.110/2380,2348(29 Zâ. 1110(29 Mayıs 1699); Raşid Mehmed Efendi 2013/I:549, 554, 555; Defterdar Sarı Mehmed Paşa 1995, 638.

²⁸ MD.111/371(10 S.1112/27 Temmuz 1700); AE.SMT-II/1033(10 C.1112/22 Kasım 1700); Raşid Mehmed Efendi 2013/I, 597-598; Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa 2018, 564-565; Defterdar Sarı Mehmed Ağa 1995, 681, 706-707.

²⁹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa 2018, 593-610; Özcan 2000, 154-160; Defterdar Sarı Mehmed Ağa 1995, 708-713.

kurtarılması ve Diryab nehrine set çekilmesi faaliyetlerindeki başarılarından dolayı Diyarbekir valisi olarak tayin edildiği anlaşılmaktadır (Z.1112/Mayıs 1701).³⁰

Yusuf Paşa, Şehrizer valisi iken (1 Cemâziyelâhir 1111/24 Kasım 1699) Bebe Süleyman Bey, Şehrizer'a bağlı sancak ve kazalarda reaya üzerine zorbalık yapmaya başlamış ve şehrin kalesini de harap etmiş, bazı sancak ve kazaları da zabt ederek bölgedeki valilere baş kaldırmış, etrafında topladığı insanlarla İran tarafına da geçerek sulha mugayir hareketlerde bulunmaya başlamıştır. İran şahı gerek Osmanlı ve gerek Bağdat valisine Bebe Süleyman Bey ile ilgili şikayetlerini iletmışlerdir. Bunun üzerine Bağdat valisi İsmail Paşa serasker tayin olunarak Diyarbekir valisi Yusuf Paşa, Musul valisi Ali Paşa, Şehrizer valisi Yusuf Paşa ve Halep valisi Hasan Paşa eyalet askerleri ile birlikte Bebe Süleyman Bey üzerine gönderilmişlerdir. Bu kadar kuvvet karşısında dayanamayacağını anlayan Bebe Süleyman Bey, önce İmâdiyye'ye, oradan da Hakkari ve Van taraflarına firar etmiştir. Etrafındaki önde gelen adamları yakalanarak cezaları verilmiştir.³¹

Vezir Topal Yusuf Paşa, 18 Haziran 1702(22 Muharrem 1114)'de Bağdat valisi olarak tayin edilmiştir.³² Daha önce Bağdat havalisinde urban eşkiyası ile mücadele için mevcut 2.000 fazla levent askerinin masrafları için 300-400 kese akçe ihtiyacı olduğu bildirilmişti. Ancak bu talep yerine getirilmemişti. Bu defa Bağdat valisi Yusuf Paşa tarafından bu meblağ yeniden talep edilmiş ve kendisine 350 kese akçe gönderilmiştir (L.1114/Mart 1703).³³ Bu sırada Bağdat ve Basra civarlarında eşkiya faaliyetlerinden dolayı pek huzur ve sükun yoktu. Bunun için öncelikle yakın bölgelerdeki eyaletlerden Bağdat'ın nizam ve istihkâmını sağlamak için asker tedarik edildi. Bu eyaletler arasında Musul, Diyarbekir, Sivas ve Karaman eyaletleri bulunmaktaydı. Bölgede eşkiya ile yapılan mücadeleden sonuç alınmıştır. Eşkiyalık faaliyetlerinde bulunan Selman El-Abbas ortadan kaldırılmış, yeni kazılmış olan hark ikmal edilirken Diyab nehri kenarına set çekilmesi işi Fırat nehrinin taşması sebebiyle yapılamadığı anlaşılmaktadır. Ancak set başına yapılan kale tamamlanarak artık Bağdat'a dönmüştür.³⁴ Bağdat ve Basra havalisinin eşkiyadan temizlenip emniyetin sağlanması amacıyla Diyarbekir valisi Vezir Hasan Paşa, Musul Beylerbeyi Mustafa, Kayseri sancağı mutasarrıfı Mustafa, eski Şehrizer Beylerbeyi Mustafa, Sivas, Karaman ve Musul eyaletlerinin zeamet ve tımar sahipleri bölgedeki görevlerini tamamlayarak kendi görev mahallerine dönmelerine izin verilmiştir. Artık bundan sonra Bağdat ve Basra'da nizam ve emniyeti temin işi kapı halkı ile Vali Yusuf Paşa'nın uhdesinde bırakılmıştır.³⁵

XVII.-XVIII.yüzyıllarda Osmanlı taşra yöneticilerinin görev süreleri kısa ve yerleri sık değiştirilmekteydi. Çünkü bu yüzyılda eyalet ve sancak yöneticileri her yıl tevcihata tabi tutuluyorlardı. Daha uzun süre aynı yerde kalmaları istisnai bir durumdu.³⁶ Gördüğümüz kadarıyla Topal Yusuf Paşa'da dönemin bu sık değişimlerden nasibini almıştır. 12 Ekim 1703(1 Cemâziyelâhir 1115)'te Yusuf Paşa, Musul eyalet valisi olmuştur.³⁷ Ancak bu görev yerine gidip gitmediği bile bilinmezken aynı yıl Anadolu valisi olarak tayin edilmiştir.³⁸ Çok geçmeden Paşa, 23 Aralık 1704(25. Ş. 1116) tarihinde Çerkes Mehmed Paşa'nın halefi olarak ikinci defa Rakka valiliğine tayin edilmiştir.³⁹ Bundan sonra 18 Aralık 1706 (12 N.1118)'ta Musul valisi olan A'rec Yusuf Paşa'nın kaynaklardan tespit edebildiğimiz kadar 1706 yılın sonlarına doğru kısa süreli de olsa Şehrizer valisi olarak tayin edildiği görülmektedir. Burda ilk iş olarak önceki Şehrizer valisi İslam Paşa zamanında Kerkük'te ahaliden kanunsuz para aldığı iddia edenlerin gönderilen mübaşir tarafından mahkeme işlerinin görülmesi meselesi olmuştur.⁴⁰

Yusuf Paşa'nın 1706 yılında yeniden Rakka valisi olarak tayin edildiğinde paşayı ilk meşgul eden konulardan biri ziraatle meşgul olup vergileri vermek şartı ile Karaman'a iskan edilen İfraz-ı Zülkadriye

³⁰ MD. 111/572(10.01.1113/17 Haziran 1701); 619(29 Ra.1113/3 Eylül 1701); Defterdar Sarı Mehmed Ağa, 1995: 713; Yılmazçelik 2000, 574.

³¹ MD.111/163(10 Câ.1111/3 Kasım 1699); Defterdar Sarı Mehmed Ağa 1995, 684.

³² Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa 2018, 680.

³³ Defterdar Sarı Mehmed Ağa 1995, 768; Raşid Mehmed Efendi 2013/ I, 634.

³⁴ MD.112/252, 261, 266(20 M.1114/16 Haziran 1702).

³⁵ MD.112/369(30.B.1114/22 Ekim 1702); MD.114/22(29.L.1114/16 Şubat 1703); MD.114/129(20 Z.1114/7 Mayıs 1703).

³⁶ Kılıç 2000/31, 443.

³⁷ İE.TCT.860(13 C. 115/24 Ekim 1703); Raşid Mehmed Efendi, 2013/II, 701; Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa 2018, 793; Özcan 2000, 259; Defterdar Sarı Mehmed Ağa, 1995, 830.

³⁸ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa 2018, 802.

³⁹ Raşid Mehmed Efendi 2013/II, 740; Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa 2018, 822.

⁴⁰ MD. 115/175(29 Ş. 1118/6 Aralık 1706); Raşid Mehmed Efendi 2013/II, 773.

Türkmen taifesinin eşkıyalığa başlaması, yol kesmeleri idi. Bunlarla Karaman Valisi Hasan Paşa uğraşmakta ise de Rakka'da kalan İfraz-ı Zülkadriye aşiretinin diğer Türkmen aşiretleri ile irtibatının ve başka yerlere firar etmelerinin mani olunması elzemdi. Türkmen ve Kürt aşiretlerinin Rakka'ya iskan edilenlerinin özellikle Anadolu'ya firar ederek ahaliye zarar vermeleri hiç arzu edilmeyen bir durumdu. Hatta firar edenler ısrarla iskan edildikleri mahalle gönderilmekteydi ve bu konuda ihmali olanlar cezalandırılmaktaydı. İşte Rakka'da bütün bu görevler Yusuf Paşa'ya havale edilmiştir.⁴¹ Yine hac farizasını ifa etmek üzere yola çıkan hacıların güvenliğinin sağlanması görevi kendisine tevdi edilmiştir.⁴² Kısa süre sonra da urban eşkiyasının yeniden Basra üzerine hareket etmesi ile birlikte Bağdat valisi Vezir Hasan Paşa'nın serdarlığında Şehrizar, Musul, Diyarbekir, Anadolu, Maraş valileri ve Rakka valisi Yusuf Paşa yardım için emrindeki kuvvetlerle eşkiya temizliğine gönderilmiştir.⁴³

Yusuf Paşa, etrafında birkaç bin kişi ile haddini aşan hareketler içinde bulunan ve 1711 yılında Prut seferine katılması için emir gönderilmesine rağmen cezalandırılabileceği endişesi ise bu göreve icabet etmeyen Maraş Beylerbeyi Rışvanoğlu Halil Paşa'nın tedibi için görevlendirilmiştir. Rışvanoğlu Halil Paşa etrafına topladığı eşkiya güruhu ile birlikte sarp bir dağda yaşadığı için daha önce cezalandırılması düşünülmüş ancak tehir edilmişti. Ancak bu görev uhdesine tevdi edilen Yusuf Paşa, Rışvanoğlu Halil Paşa'yı sarayında basarak katl ettirmiştir (Evail-i Ca. 1123/Haziran 1711).⁴⁴

Osmanlı İmparatorluğu, Prut seferi sonrası antlaşmaya muhalif hareketlerinden dolayı 1712 yılı sonlarına doğru Rusya üzerine sefer hazırlığına başlamıştır. Bu kapsamda öncelikle Rakka valisi olan Yusuf Paşa, Anadolu valisi Damad Moralı Hasan Paşa ile görev değişimi yapılmıştır (25 Şevval 1124/25 Kasım 1712). Bunu müteakip Yusuf Paşa'ya bir taraftan sefer hazırlıklarına derhal başlaması istenirken diğer taraftan da Anadolu eyaletinde bulunan alaybeyi, zeamet ve tımar erbabı ile birlikte Moskov seferi için baharda Edirne'de orduya dahil olması talimatı verilmiştir.⁴⁵ Bu minvalde Anadolu Beylerbeyi Vezir Topal Yusuf Paşa hazırlıklarını tamamlayarak Edirne'ye gelüp alay göstermiştir (16 Cemâziyelevvel 1125/10 Haziran 1713).⁴⁶ Sefer görevi için Rumeli'de olan Anadolu Beylerbeyi Vezir Topal Yusuf Paşa, Bender muhafızlığına tayin olunmuştur (3 Cemâziyelâhir 1125/27 Haziran 1713).⁴⁷

Paşa'nın bu görevi de uzun sürmemiş, Kubbenişin Helvacı Yusuf Paşa'ya Anadolu eyaleti, Bender muhafazasından gelen Vezir Topal Yusuf Paşa'ya Halep eyaleti verilmiştir (28 Zilkâde 1125/16 Aralık 1713). Akabinden Halep eyaletine ilave olarak Rakka eyaleti de ilave olunmuştur. Böylelikle Topal Yusuf Paşa hem Halep hem de Rakka Beylerbeyiliğine tayin edilmiştir.⁴⁸

Bu sıralarda kaynaklardan tespit edebildiğimiz kadarıyla Yusuf Paşa'nın önünde bekleyen iki mühim problem vardı. Bunlardan biri Halep, Hama ve Mardin'den Musul taraflarına kadar geniş coğrafyada ortaya çıkan urban taifesi ve diğeri de Nasuh Paşa meselesi idi. 1713 sonlarına doğru Mevali-i Urban taifesi Halep, Humus, Ayntab, Azez, Kilis taraflarında, Beni Kays urbanı ise Ruha, Siverek ahalisini haraca bağlamış ve eşkiyalık yapmaya başlamışlardır. Tayy urbanı da Mardin voyvodalarına vergilerini ödememişler, bunun yanında Mardin'den Musul'a kadar olan bölgelerin asayişini tehdit eder hale gelmişlerdi. Söz konusu Urban taifelerinin de Rakka'da taş ve topraktan yapılmış evlerde iskan edilerek ziraatle meşgul olmalarını temin edilecek ve eşkiyalık yapmalarının önüne geçilmiş olacaktı. Diğer taraftan Rakka'da iskan edilen Türkmen ve Ekrad taifelerinin bir kısmı Anadolu'ya firar ederek yol kesmeye ve ahalinin mallarını yağmalamaya başlamışlardır. Bölgedeki urban eşkiyası ve Anadolu'ya kaçan taifelerin geri getirilmesi işi yeniden Rakka valisi Yusuf Paşa'ya verilmiştir. Olayların çok geniş bir sahaya yayılmış olmasından dolayı da Şam, Sayda-Beyrut, Adana, Diyarbekir, Karaman, Anadolu, Sivas, Trablusşam ve Maraş Beylerbeyleri de Yusuf Paşa'ya yardım etmek üzere görevlendirilmişlerdir.⁴⁹

⁴¹ MD.115/167(20 N. 118/27 Kasım 1706); 180(10 N.1118/16 Aralık 1706), 232(30 Za.118/5 Mart 1707).

⁴² MD.116/3,29(29 L.1120/11 Ocak 1709).

⁴³ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa 2018, 874-875.

⁴⁴ MD.119/18(20 C. 1123/5 Ağustos 1711); Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa 2018, 917-918; Raşid Mehmed Efendi 2013/II, 854; Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi 2009, 300.

⁴⁵ MD.119/295, 296, 299(29 L.1124/29 Kasım 1712); Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa 2018, 949.

⁴⁶ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa 2018, 963.

⁴⁷ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa 2018, 974.

⁴⁸ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa 2018, 984; Özcan 2000, 269.

⁴⁹ MD.120/78(29 Za.1125/17 Aralık 1713); MD.120/110(20 M. 1126/5 Şubat 1714); Çelikdemir, 2001: 27-28.

Emirül Hac Osmanoğlu Vezir Nasuh Paşa'nın kendisine verilen yıllık akçelerin kifayet etmediği gerekçesi ile bazı eyalet ve sancaklara ilaveten Trablusşam ve Sayda-Berut'u da talep etmesi, verilmediği takdirde zorla zabt etme tehdidine karşı isyanının önlenmesi için Halep ve Rakka eyaletleri valisi Topal Yusuf Paşa görevlendirilmiştir(12 Safer 1126/27 Şubat 1714). Buna ilaveten Rişvanoğlu Halil Paşa'nın oğlu Çerkes Mehmed Paşa, Rakka Türkmenlerinden bazı aşiretlerle birlikte 10 binden fazla asker ile Nasuh Paşa'nın üzerine gönderilirken⁵⁰ Şam valisi Mehmed Paşa ve Sayda valisi Mehmed Paşa ve civardaki sancak mutasarrıflarının da Yusuf Paşa'ya yardım etmeleri hususunda emir verilmişti.⁵¹ Yusuf Paşa'ya, Nasuh Paşa'yı yakalayarak gerekli cezayı vermesi ve sahip olduğu bütün nakit ve emvalini de müsadere etmesi emredilmiştir. Nitekim Yusuf Paşa, isyan ve firarda olan Nasuh Paşa'yı yakalayarak tüm mal varlıklarını el koymuş ve hatta yakınlarında bulunan nakit ve eşyalarını da tespit ederek iadesini temin etmiştir.⁵²

Başarılı ve tecrübeli bir devlet adamı olan Vezir Topal Yusuf Paşa'ya ömrünün son senelerinde önemli görevler verildiğini görmekteyiz. 1714 yılı ortalarından itibaren Rakka eyaletine ilave olarak Nablus mutasarrıflığı, Emirül-Hac ve Şam Eyaleti valiliği de kendisine tevcih olunmuştur. Şam valilerinin XVIII.yüzyıldan önce sair valiler gibi mevcut görevlerine ilave olarak hac kervanın emniyetini sağlama görevini yerine getirirlerdi. Ancak 1708 tarihinden itibaren Şam'a atanan valiler aynı zamanda hac emiri olarak da tayin edilmiştir. Artık bu tarihten itibaren Şam valileri emirül-hac olarak; hac yolcularının güvenliği, güzergah üzerinde kalelerin müstahkem hale getirilmesi, urban eşkıyasına karşı takviye kuvvetler bulundurulması, hac menzillerinin bakımı, iaşe temini gibi görevleri ön plana çıkmıştır.⁵³ Bu minvalde Yusuf Paşa tecrübe ve başarılarına binaen Nablus mutasarrıflığı, Şam ve Rakka Beylerbeyliği ve Emirül-Haclık görevlerini birlikte ifa etmeye başlamıştır.⁵⁴ Ancak birkaç seneden beri Şam valisi ve emirül-hac olan Vezir Arc Yusuf Paşa Ramazan 1128/Ağustos 1716 yılında Şam'da vefat etmiştir.⁵⁵

Topal Yusuf Yusuf Paşa'nın muhallefatı

Muhalefat; Osmanlı miras hukukunda ölen kişinin geride bıraktığı her türlü emval ve eşyayı kapsamaktadır.⁵⁶ Osmanlı'da devşirme bürokratlar öldükleri zaman veya azl edildikleri takdirde bütün mal ve servetleri müsadere edilerek herhangi bir aristokratik ve feodal oluşuma izin verilmezdi. XVI. yüzyıldan itibaren müsadere uygulaması reaya ve ulema dışındaki tüm "*ehl-i örf*"e şamil hale getirilmiş ve hatta XVII. yüzyılda kimi ulemanın da malları müsadere edilmiştir.⁵⁷ Osmanlı bürokratlarının mallarının müsaderesi uygulaması ile ilgili Sir James Porter "*Görevliler (makamı) hevesle kovalar, memnuniyetle kabul ederler ...; öldüklerinde miraslarının (Sultan'a) kalmasını kabullenirler ya da bunu taahhüt ederler de denebilir*" demektedir. Artık şu da bir gerçektir ki müsaderenin iyice yaygınlaşması XVII. yüzyıl sonuna doğru uzayan savaşlarda artan masraflarla kolay yoldan gelir elde etme şekli olarak da değerlendirilebilir. Yine müsaderenin yaygınlaşmasının temelindeki diğer bir neden ise devletin, kimi taşra idarecilerinin şu veya bu sebepten dolayı merkeze teslim etmedikleri vergi gelirleri ve iltizam bedellerini kurtarmak gayesiyle meşru bir araç olarak görmesidir.⁵⁸ Nitekim XVII.-XVIII. yüzyıllarda müsaderenin uygulama alanı genişlemiş ve devlet bütçesinde önemli kalemler arasına girmiştir. Özellikle IV. Murad, Sultan İbrahim ve akabinden para sıkıntısının çekildiği II.Viyana kuşatması yıllarında artık iyice yaygınlaştığı ve olağan hale geldiği görülmektedir.⁵⁹

Osmanlı'da müsadere süreci kişinin eceli ile ölmesi, öldürülmesi, firar etmesi ve azledilmesi üzerine padişahın fermanı ile başlamaktadır. Ferman genellikle vali, sancakbeyi, kadı, yeniçeri zabitleri gibi

⁵⁰ Raşid Mehmed Efendi 2013/II, 878, 881-882; Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa 2018, 987-991; Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi 2009, 307-308.

⁵¹ C.DH.1066(10 L.1125/30 Eylül 1713).

⁵² MD.120/143(20 S. 1126/7 Mart 1714); MD.120/149(29 Safer 1126/16 Mart 1714); MD.120/172(10 R.1126/25 Nisan 1714); C.DH.4305(29 Z.1125/16 Ocak 1714).

⁵³ Erken 2017, 17-19.

⁵⁴ MD.122/78(20 C.1126/3 Temmuz 1714); İE.TCT.1764 (1 Şevval 1126/10 Ekim 1714); İE.TCT.2170(1 R.1127/6 Nisan 1715); Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa 2018, 992(21 Ra. 1126/6 Nisan 1714)

⁵⁵ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa 2018, 1048; Raşid Mehmed Efendi 2013/II, 1028.

⁵⁶ Sözlüklerde muhallefat "*geride kalan, geriye bırakılan*" anlamına gelen muhallef kelimesinin çoğuludur. Osmanlı arşiv belgelerinde ve muhallefat ile birlikte "*Tereke*" veya "*terike*" de aynı anlamda kullanılmaktadır. Özcan 2005/30, 406.

⁵⁷ Ünal 1987/49, 97-102.

⁵⁸ Babir 2012, 170-171.

⁵⁹ Yüksel 1992/13, 401-403.

mahallin yönetici sınıflarına hitaben gönderilirdi. Zaman zaman bu müsadere işlemlerine mutasarrıf, mütesellim, voyvoda gibi kişilerin de nezaret etmesinin istendiği bilinmektedir. Eceliyle ölen kişinin mallarının müsaderesinde tahrir işlemleri için bir mübaşir tayin edilmekte ve ilgili mahallin kadısı ile birlikte mübaşir bu görevi ifa etmekte idi. Müsadere için tayin edilen mübaşir muhalefatın tamamını tahrir ve tespit edip deftere kaydeder, bunları mahallinde veya İstanbul'a göndererek açık arttırma ile satılmasını temin eder, masraflar düştükten sonra elde edilen geliri hazineye teslim ederdi.⁶⁰ Masraflar katagorisinde ise ölen kişinin cenaze masrafları, resm-i kısmet, dellaliye ücreti, borçları ve vasiyetleri yer almaktadır.⁶¹

Osmanlı Arşivi'nde bulunan muhalefet defterlerinde, vefat eden kimsenin hayatta iken tasarrufunda bulunan her türlü giyim, ev eşyası, mobilya, mutfak takımları, kiler mevcudu, değerli eşyası, hayvanları, silahları, kitapları, ev, bağ, bahçe, dükkan vb. gayr-i menkullerinin çeşit ve miktarı yer almakta ve bütün bu emval ve eşyanın tahmini veya müzayede ile satış sonunda gerçekleşen fiyatlar yer almaktadır.⁶² Bu minvalde Osmanlı bürokrasisinde 20 yıl kadar muhtelif vilayetlerde görev yapan Şam valisi Yusuf Paşa'nın 1716 yılının Ağustos ayında vefatı ile birlikte muhalefatının da müsadere süreci başlamıştır. Yusuf Paşa'nın muhalefatı ile ilgili kayıtlar Osmanlı Arşivi'nde D.BŞM.MHF.d. 12396 defterde yer almaktadır. C.ML.15108 nolu belgede Yusuf Paşa'nın İstanbul'a gönderilen muhalefatının Bab-ı Hümayun'da yeniden tahrir olunanlar, D.BŞM.MHF.d. 12396 numaralı defterde ise bunların satış listesi mevcuttur. Kayıtlara göre müsadere sürecinde Şam valisi İbrahim Paşa, Şam Kadısı Ali Efendi ve Hassa Silahşörlerinden Küçük Ali Ağa'nın görev aldığı görülmektedir.

D.BŞM.MHF.d. 12396 numaralı deftere göre Yusuf Paşa'nın muhalefatının Şam'da sayım ve tespitinden sonra satışı birkaç merhalede gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Yusuf Paşa'nın Şam sarayında bulunan eşyalarının bir kısmının hac yolu için sarfedilmesine karar verilmiş, İstanbul'a gönderilmesi meşakkatli olanların satışı ise Şam'da açık arttırma suretiyle yapılmıştır. Yine Paşa'nın muhalefatından bir kısmı seçilerek İstanbul'a gönderilmiştir. Yusuf Paşa'nın haremde mevcut olan eşyaları ise sayım yapıldıktan sonra zevcesine satılmıştır. Bunların dışında kalan eşyalar ise Şam çarşısında açık arttırmaya çıkarılarak satışı gerçekleştirilmiştir.⁶³ Böylelikle Yusuf Paşa'nın muhalefatının müsadere süreci halefi olan Şam Valisi İbrahim Paşa tarafından tamamlanmıştır. Muhalefatın satışından elde edilen hasılatın bir kısmını Emirü'l-Hac olan Şam valisi İbrahim Paşa almış, kalanları da Şam kadısı ve eski Şam defterdarı Osman'ın mühürleri ile hazineye gönderilmiştir.⁶⁴

Yusuf Paşa'nın Halep'te hanımına ait hanesinde bulunan 107 kalem eşyanın da ihtiyaten sayımı yapılmıştır. Sayımı gerçekleştirenler arasında Halep muhassılı Osman Efendi, Askeri kassam Ömer, Halep kadısı Hasan b. Mehmed'in olduğu görülmektedir. Yine aynı yerde Yusuf Paşa'nın kayınları Mehmed Bey ve Ahmed Bey'in de kendilerine ait olduklarını ifade ettikleri 14 kalem eşya da kayıt altına alınmıştır. Ancak bunların satışı ile ilgili herhangi bir kayıt söz konusu değildir. Buradan yola çıkarak bu eşyaların kayınlarına iade edildiklerini tahmin edebiliriz.⁶⁵

Yusuf Paşa'nın muhalefatının müsadere edilerek kayıt altına alınması, bir kısmının Şam'da, bir kısmının İstanbul'a nakl edilerek satış süreci 1716 yılının Ağustos ayında başladığı ve 1717 yılının Mayıs ayına kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Ancak bu süreç devam ederken 1717 yılının Ocak ayı ortalarında Yusuf Paşa'nın muhalefatının bir kısmının değerinin altında satıldığı, özellikle kıymetli atları için düşük fiyatlar takdir edildiği ve böylece devletin zarara uğratıldığı hususunda Silahşör Ali Paşa'nın merkeze ikazı vardır. Düşük fiyata satılan eşya ve atlarının geri alınarak gerçek değeri ile yeniden satışının yapılması istenmiştir. Yine bazı eşya, emval ve nakdinin saklandığı konusunda ihbarlar geldiği, bunların da kethüdası, hazinedarı vb. maiyyetinde istihdam olunan görevlilerden araştırılarak ortaya çıkarılmasını elzem olduğu ayrıca hatırlatılmıştır. Bundan başka Yusuf Paşa'nın hayatta iken 20-30 yük eşyasını Arapkir tarafına gönderdiği ihbar edilen konular arasındadır. Bu konuyu araştırması için

⁶⁰ Telci 2007/2, 149-152.

⁶¹ Barkan 1966/III, 2-3.

⁶² Öztürk 1995, 27.

⁶³ D.BŞM.d. 12396, s.1-3 (13 Şevval 1128/30 Eylül 1716).

⁶⁴ Uzun 2019, 344-345.

⁶⁵ "Yusuf Paşa hazretlerinin kendi hatununun hüccet-i şer'iyeye ile mülk-i şirâsı olan hânesinde bulunup ihtiyaten hâlâ Halep muhassılı Osman Efendi ve a'yân-ı vilâyet ma'rifetleriyle tahrîr olunan eşyâsıdır..", D.BŞM.d.12393, s. 1-2(24 Şaban 1128/13 Ağustos 1716).

Halep kadısı ve muhassılı görevlendirilmiştir. Ayrıca Yusuf Paşa'nın saklanmış olduğu iddia edilen nakid ve eşyalarının Sayda Beyrut Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın bilgisinin olduğu, kendisinden bu konunun dikkatli bir şekilde araştırılmasının icab ettiği bildirilmiştir.⁶⁶ Ancak bu konuda somut bir sonuç konusunda kayıtlarda herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

Yusuf Paşa'nın muhallefatının satışından tarik-i hac için ayrılan 8.011 kuruş 2 sülüs hariç olmak üzere 21.532,5 kuruş(2.583.900 akçe) gelir elde edilmiştir. Bu meblağdan İstanbul'a gönderilen eşyanın nakliye ücreti olarak 6 beygir için 180 kuruş, devecilere 120 kuruş, katip ve dellaliye ücreti olarak 78 kuruş olmak üzere toplam 378 kuruş sarfedilmiştir. Kalan 21.154,5 kuruş(2.538.540 akçe) Silahşör Ali Ağa'ya teslim edilerek hazineye gönderilmiştir.⁶⁷ Ancak bu hesaba İstanbul'da Bâb-ı Hümayun'da yapılan satış dahil edilmemiştir. Zira yukarıdaki rakamlar 27 Ocak 1717 tarihi itibari ile Şam'da yapılan satış ve hesapları göstermektedir. Yusuf Paşa'nın seçilerek İstanbul'a gönderilen muhallefatı ise 9-22 Mayıs 1717 tarihleri arasında Bab-ı Hümayunda yapılmıştır. Bu satıştan 3.550,5 kuruş(426.060 akçe) gelir elde edilmiştir.⁶⁸ Bununla birlikte Yusuf Paşa'nın muhallefatı geliri toplamı 24.705 kuruş(2.964.600 akçe) olmuştur. Şam'da tarik-i hac için ayrılmış ancak hazineye dahil olmayan 8.011 kuruş 2 sülüsü de dahil ettiğimizde muhallefat geliri 32.716 kuruş 2 sülüs(3.926.000 akçe) olmaktadır.

Muhallefat çalışmalarında genel olarak eşya listeleri türlere göre kendi kategorilerde değerlendirme yapılmaktadır. Ancak bu çalışmada Topal Yusuf Paşa'nın 360 kalem civarında olan muhallefatını ayrıca türlere göre ayırım yapılmadan, D.BŞM.MHF.d.12396 numaralı defterdeki tasnif esas alınarak değerlendirme tercih edilmiştir. Bu minvalde Paşa'nın muhallefatını defterde olduğu gibi aşağıdaki gruplara göre analiz etmek mümkündür. Söz konusu analizler muhallefatın türü, miktarı ve satış fiyatı dikkate alınarak 5 ana başlık altında değerlendirme yapılacaktır.

Hac yolu ihtiyaçları için tahsis olunanlar

XVIII.yüzyıldan itibaren Şam valileri "*Emirü'l-hac*" (hac emiriliği) görevlerini de ifa etmeye başlamışlardır. Şam, Anadolu, Balkanlar, Orta Asya ve İran gibi yerlerden gelen hacıların kutsal topraklara yolculuk için buluşma merkezi haline gelmiştir. Şam öteden beri önemli bir ticari merkez iken artık hac organizasyonu ile birlikte önemini daha da artırmıştır. Şam valileri de hac kervanlarının konaklamalarında iase temininde ve yollarda emniyetlerini temin ederlerdi.⁶⁹ İmparatorluğun her bölgesinden gelen hacıların Şam'da toplanması ve hatta burada bir müddet kalması nedeniyle Şam valilerinin masraflarının artması kaçınılmaz bir durumdur. Buna karşı devlet Şam valilerinin gelirlerini takviye etmek için bazı destekler vermektedir. İşte bunun sonucu olarak ki Yusuf Paşa'nın Şam sarayında bulunan muhallefatı Küçük Ali Ağa tarafından sayılarak kayıt altına alınarak her birine fiyat takdir edilmiştir. Muhallefat satışında ya müzayade yolu tercih edilmekte ya da bilirkişilerce takdir edilmiş muhammen fiyatlar oluşmaktadır. Aslında bu usulde suistimal olabildiği için devlet tarafından pek istenmediği bilinen bir durumdur.⁷⁰ Yusuf Paşa'nın tarik-i hac için ayrılan muhallefatı için de sadece fiyat takdir edilmekle iktifa edilmiştir. Bu işlemten sonra da Şam valisi İbrahim Paşa'ya teslim edilmiştir.

Hac yolu için Şam valisi İbrahim Paşa'ya teslim edilen muhallefat; binit takımları, çadır, yük ve binek hayvanları, günlük kullanım, ev eşyaları ve silahlar olmak üzere toplam 94 kalem olarak kaydedilmiştir. At binit takımları; örtü olarak kesme, haşe, binmeyi kolaylaştıran unsurlar olarak eyer, raht, başlık, rişme, üzengi, rikab, palan silah olarak topuz, kalkan, zırh, nacak, balta ve gaddaredir.⁷¹ Yusuf Paşa'nın Şam'da hac yolu için ayrılan muhallefatı arasında binit takımları önemli yer tutmaktadır. Burada binit takımlarının değeri hesaplanırken dirhem esas alındığı dikkat çekmektedir. Osmanlı muhasebe işlemlerinde eşyanın gümüştan yapılmış olması durumunda dirhem kullanılabilir.⁷² Nitekim muhallefat listesinin hemen başında 18'i binit takımı olmak üzere 22 kalem gümüş eşyanın değeri

⁶⁶ Uzun 2019, 344-345.

⁶⁷ D.BŞM.MHF.d.12396 5(13 Safer 1129/27 Ocak 1717).

⁶⁸ D.BŞM.MHF.d. 12399 8-9(10 C.1129/22 Mayıs 1717).

⁶⁹ Erken 2017, 8.

⁷⁰ Bozkurt 2011, 145.

⁷¹ Özdemir 2021, 347-372; Dingaç 2011/20, 5.

⁷² Sahillioğlu 1995, 130.

dirhem olarak belirlenmiş, halis ve “kemayar”⁷³ olanların miktarı yazılmıştır. Bunlar arasında 2 çifti “kemayar” olmak üzere 7 çift sîm üzenği⁷⁴ 2 adet sîm şatır kuşağı⁷⁵, 2 adet sîm şatır hançeri,⁷⁶ 6 adet sîm topus⁷⁷, 1 adedi kemayar olmak üzere 3 adet sîm reşme,⁷⁸ 3 adedi kemayar olmak üzere 7 adet sîm palam,⁷⁹ 9 adet sîm kemer raht⁸⁰ ve 2 adet sîm çapkun⁸¹ rahtı yer almaktadır. Ayrıca bu gruba tamamı sîm olmak üzere matara, sağır şamdan, kahve ibriği ve tepsisi dahil edilmiştir. Söz konusu eşyanın 11.300 dirhemi halis gümüşten ve 1.550 dirhemi de kemayar(ayarı bozuk) gümüşten imal edilmiştir. Böylelikle yukarıdaki muhalefatın değeri 1.921 kuruş halis gümüş ve 87,5 kuruş 1 para da kemayar gümüşten olmak üzere 2.008,5 kuruş 1 paraya tekabül etmektedir.⁸²

Bunlardan başka muhalefat listesinde binit takımı olarak gaddare⁸³, üzenği ve eğer⁸⁴ daha mevcuttur. Bunlar 9 adet sîm gaddare, 1 adet sîm çukadar gaddaresi, 15 adet bakır çukadar gaddaresi, 3 çift bakır üzenği, 5 adet sîm kemayar eğer ve 12 adet kadife köhne eğerdir. Bunların toplam değeri ise 296 kuruş olarak takdir edilmiştir.

Yusuf Paşa'nın Şam'da tarik-i hac için ayrılan muhalefatı arasında diğer eşyalar kumaşlarıdır. Bunların çoğunluğu “çuka kesme” şeklinde, sırmalı ve gümüş olduğu görülmektedir. Bunlar 3 adet cedîd Şam kesmesi, 15 adet sırmalı çuka kesme⁸⁵, 9 adet yeşer güllü sîm yafteli çuka kesme ve sof donluk kumaştır. Sırmalı çuka kesme kumaşlar arasında herhangi bir durum belirtilmemesine rağmen önemli fiyat farkları vardır. Örneğin kimi 50 kuruş kimi 150 kuruş üzerinden fiyat takdir edilmesi ilginçtir. Toplam 27 kalem kumaş için 1.088 kuruş fiyat belirlenmiştir.

Tarik-i hac için ayrılan muhalefatın bir diğer kısmı giyim kuşam eşyaları olup bunların miktarı ve çeşitliliği azdır. Ancak bunların sof⁸⁶ ve kürk olması kıymetini arttırmaktadır. Kürk, önceleri sade giyim olarak kullanılırken zaman ilerledikçe süs ve giyim aksesuarı olarak toplum içindeki itibar ve statüyü gösteren bir unsur olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Osmanlı devlet adamları da merasimlerde makam ve mevkiine göre kürk giyerlerdi. Ayrıca ödüllendirilmek istenen kimselere ve yabancı devletin elçilerine genellikle kürkten imal edilen “hil'at” giydirilmekteydi.⁸⁷ XVII. yüzyıl Osmanlı piyasasında

⁷³ Mağşuş, ayarda eksik paralar için kullanılan tabirdir. Kem; Farsça eksik, noksan, ayar da Arapça'da altın ve gümüşün saflığını bildiren mikyas demektir. Pakalın 1983/II, 240.

⁷⁴ Ata binildiği zaman ayakları koymak için eğerin iki tarafına birer kayışla asılan düz madeni halkadır. Türlü çeşitleri vardır. Belgelerde “Rikâb” olarak da yazılır. Pakalın 1983/III, 562.

⁷⁵ Sarayın dış hizmetinde bulunup padişahların maiyyetinde peyklere benzer vazife gören bir sınıf. Dibâdan(ağır ipek dokuma) elbise giyerler, mücevherle süslenmiş kuşak takarlardı. Başlarında serpuş olarak sorguçlu altın veya altın yıldızlı tas bulunurdu. Merasimlerde hükümdarın atının yanında ve solakların önünde yürürlerdi. Ünal 2011, 637.

⁷⁶ Hançer, 30-35 cm uzunluğunda, tek veya çift tarafı keskin, namlusu kavisli, ucu sivri bir bıçak türüdür. Altın, gümüş gibi değerli madenlerle tezayin edilirdi. Türk savaş tarihinde çok önemli bir yeri vardır. Padişahlar ve üst düzey görevliler hançeri daima yanlarında bulundururdu. Geniş bilgi için bkz. Saka 2021, 134-147.

⁷⁷ Topus ya da topuz Osmanlı raht hazinesinde yer alan silahlardandır. Bozdoğan ve şeşber de aynı tür silahlardandır. Ucu top biçiminde altın, gümüş, bakır ve demirden yapılmaktadır. Makam sahibine göre son derece süslü olabilmektedir. Özdemir 2021, 364-366.

⁷⁸ Hayvanlara genellikle zincirden yapılan gemdir. Altın ve gümüş başta olmak üzere çeşitli madenlerden yapılan süslü rişmeler mevcuttur. Dingiş 2011/20, 12.

⁷⁹ Genellikle yük hayvanlarına vurulan yumuşak enli eyerdur. Altın ve gümüşle süslenmiş çeşitleri mevcuttur. Özdemir 2021, 357.

⁸⁰ Atın baş kısmına geçirilen ve kayışlı eyer takımından ibaret olan binit takımındır. Bu takım başlık, şakak, alın, boğaz, göğüs ve göbek kayışlarından oluşur. Kullanım, yapılış tarzı ve şekline, fonksiyonlarına göre çeşitli isimler verilir. Kemer raht, biniş rahtı, çapkun rahtı gibi. Sönmez 2001, 21.

⁸¹ Çapan, yelüp, koşucu, açık eşkin giden at hakkında kullanılan bir tabirdir. Pakalın 1983/I, 326.

⁸² Şevket Pamuk, İstanbul ve Kahire kuruşlarının standartlarının aynı olduğu, bu tarihlerde İstanbul kuruşu 6 dirhem ağırlığında ve % 60 saf gümüş içerdiğini ifade etmektedir. Buna göre burada 100 dirhem 17 kuruş olduğuna göre 1 kuruş 5,88 dirheme tekabül etmektedir. Pamuk 1999, 189-190.

⁸³ Gaddare, Arapça “acımasız” anlamında “gaddâr” kelimesinden türemiştir. Pala cinsinden ağız ve uç tarafınon sırtı keskin yalmanlı kılıçtır. Atların eğer kısmına asılmış geniş yüzü kısa kılıç. Pala ve kılıçtan şekil itibarıyla farklıdır. Altın, gümüş ve bakırdan imal edilenleri mevcuttur. Saka 2021, 133-135.

⁸⁴ Eğer binit takımlarının önemli bir parçası olup, kayın, meşe, gürgen gibi dayankılı ağaçlardan ve kaltağın üzerine keçe parçaları ile deri döşenerek yapılan, binek hayvanlarının sırtına konulan oturma tabanıdır. Eğerler elmas, yakut, pirüze, altın, gümüş, kadife gibi çeşitleri mevcuttur. Özdemir 2021, 347.

⁸⁵ Çuha yazılır, çuka okunur. Çözgü ve atkısı tek kat yün ipliğinden genelde dimi ya da bezayağı örgüyle oldukça sık dokunmuş kalın bir kumaştır. Selanik, Edirne, Bursa ve Şam'da dokunurdu. İthal çuha da geliyordu. Salman 1999, 129-130.

⁸⁶ Tiftik yününden ve keçi kılından dokunmuş kumaşın ve bundan yapılan cübbedir. Tiftik keçisi tüyünden yapılanı çok makbuldür. Özen 1981, s. 333.

⁸⁷ Tekin 2019, 5-8.

samur, vaşak, zerdava, kakum, tilki, karsak, sincap, tavşan kürkleri kullanılırdı. Bu postların hayvanın cins ve özelliğine göre sırt, kafa, nâfe, boyun, paça gibi kısımları kalitesine göre piyasada bulunurdu.⁸⁸ XVIII.yüzyılda ise Osmanlı'da kürk kullanımı iyice yaygınlaşmış, varlıklı kimseler beyaz tilki, samur, sincap, zerdava kürkü kullanırken devlette de resmi kıyafet statüsü kazanarak çeşit, renk ve kıymeti rütbe ve imtiyaz işareti haline gelmiştir.⁸⁹

Yusuf Paşa'nın muhallefatı arasında 14 adet sof ferâce elvan, 8 adet sof kerrâke⁹⁰, 2 adet turuncu çuka biniş⁹¹, 8 adet ferâce⁹² ve müstamel serhaddî kakum kürk⁹³, 1 adet turuncu çukaya kaplı müstamel beyaz yeveli kürk ve ucuz(edna) hıl'at kaftanı⁹⁴ bulunmaktadır. Söz konusu giyim kuşam eşyalarına 553 kuruş fiyat takdir edilmiştir. Bunlar arasında en makbulü kakum kürk olup, her birine 40 kuruş değer biçilmiştir.

Günlük kullanım kapsamında ev eşyaları bulunmaktadır. Ev döşeme eşyaları içinde ise kilim, koltuk, mak'ad(minder örtüsü), yasdık, kilim, otağ perdesi ve döşemesi mevcuttur. Bunlar arasında 1 adet otağ döşemesi sade kumaş, 1 adet köhne otağ döşemesi, 1 adet Bağdadî kırmızı kilim, 1 adet örtü kilimi, 8 adet müstamel(kullanılmış) kadife yasdık, 3 adet köhne kırmızı çuka mak'ad, 2 adet müstamel kırmızı hilali köşe mak'adı ve 3 adet köhne yün mevi minder bulunmaktadır. Bunlara da 102 kuruş fiyat takdir edilmiştir.

Yusuf Paşa'ya ait diğer bir önemli muhallefat grubu ise çadırlardır. Osmanlı döneminde saray ve ordu için günlük hayatta ve seferde halkın ve ordunun her türlü ihtiyacını karşılamak için çadırlar kullanılırdı.⁹⁵ Çadırların Şam valisi İbrahim Paşa'ya verilmesi Anadolu, Rumeli ve diğer bölgelerden gelen hacıların Şam'da toplanması ve burada kervanın hareketine kadar bir müddet konaklama ihtiyacından kaynaklanmaktadır.⁹⁶ Yusuf Paşa'nın da bir Osmanlı valisi olarak muhtelif vilayetlerde görev yapmasından dolayı çok sayıda ve çeşitli çadırları bulunmaktadır. Bunların başlıcaları otağ, oba, yatak, yemeklik sayeban, gölgelik, sokak, hazine, iç ağalara mahsus çadır, mutfak, hamam, kahve, sekban, kiler, levent, kubbe, deveci çadırları olup 20 civarında türüyle birlikte 104 kadar çadır mevcuttur. Yine bunlar arasında 17 adet sokak çadırı, 12 adet iç ağalara mahsus çadır, 17 adet sekban çadırı, 31 adet levent çadırı ve 5 adet deveci çadırı bulunmaktadır. Deveci, levent, kiler ve sekban çadırları köhnedir. Yine otağ ve oba çadırlarına mahsus direk, bakır top, bunlara ait bez ve 22 adet çadır şiltesi ve 14 adet direk şiltesi bulunmaktadır. Çadırlar hac yolcularının kullanımı için tahsis edildiğinden ayrı ayrı değer takdir edilmeyerek tamamının 400 kuruş olduğu kabul edilmiştir.

İbrahim Paşa'ya teslim edilen muhallefat arasında en önemli yeri yük ve binek hayvanları tutmaktadır. Paşa'nın hayvanlarından 116'sı tarik-i hac için ayrılmıştır. Zira Şam valilerinin en önemli görevi hac emiri olarak hac kafilelerinin güvenliğini sağlarken kendi askeri birliklerine ilaveten takviye olarak cerde yani hafif süvari birliği de tahsis edilmiştir. Bu nedenle tarik-i hac için yük ve binek hayvanlarına olan ihtiyaç daha da artmıştır.⁹⁷ Yusuf Paşa'nın Şam'da satılanları da dahil ettiğimizde 142 adet binek hayvanı mevcuttur. Bunların büyük kısmının hediye olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı sadrazamı Lütfi Paşa veziriazamların gelirlerini sıralarken bazı ümeradan alınacak akmişe(kumaş) ve at(pişkeş) bedellerinden söz etmektedir.⁹⁸ Beylerbeyilerin de gelirleri sayılırken bunlardan birinin pişkeş olduğu

⁸⁸ Karaca 2002/26, 568.

⁸⁹ Keskinlik 2019, 222-223.

⁹⁰ İnce tiftik yününden yapılmış hafif bir cübbe ya da üstlüktür. Koçu 1967, 154.

⁹¹ Ulemanın ve özellikle yüksek rütbede bulunanların giydikleri geniş cübbedir. Biniş, cübbeden daha geniş ve kolları daha uzundu. Bunun biraz daha bol olanına "ferâce" denilirdi. Pakalın 1983/I, 235.

⁹² Üst giyim olup çuhadan, softan, fantezi kumaştan yapılır. Eskiden hem kadın giyimi hem de ilmiye ricalinin resmi günlerde giydikleri işlemeli üstlüğe de ferace denirdi. Tanzimat öncesi saray erkanı da ferace giyerdi. Kürklü feraceler de mevcuttu. Pakalın 1983/I, 602.

⁹³ Kakum gelincik ve sansara benzeyen, boz ve siyah kuyruklu, küçük yapılı, tüyleri kışın kar gibi beyaz olduğu için itibar görmüştür. Rengi dolayısıyla saflığa ve temizliğe işaret sayılır. Kakum kürkü de padişah ve erkanın giydiği kakum postundan mamul değerli bir kürktür. Keskinlik 2019, 231.

⁹⁴ Kaftan, Osmanlı giyiminde önemli olup önden açık, ayak bileklerine kadar uzanan bir üst elbisesidir. Kaftan, Osmanlıda ödüllendirme giysisidir. "Hil'at giydirme" çok önemli bir ritüeldir. Yabancı elçilere de hil'at giydirilir. Kaftanların ipliği ve dikişi özeldir. Atasoy 2020/Ek-1, 709.

⁹⁵ Onuk 998, 36-40.

⁹⁶ Armağan, 2000/XX: 79.

⁹⁷ Erken 2017, 13; Doğan 2013/15, 131.

⁹⁸ Doğan 2002, 40.

görülmektedir.⁹⁹ Bu kapsamda etrafta bulunan vali, sancakbeyi ve beylerden Yusuf Paşa'ya çok sayıda yük ve binek hayvanı hediye olarak gelmiştir. Zira Türk kültüründe çok önemli bir yeri olan at öteden beri alınıp verilen ehemmiyetli hediyelerin başında gelir. Orta Asya'dan, Selçuklular'a ve Osmanlılara bu gelenek artarak devam etmiştir. Kimi zaman sultanlara kimi zaman da sultanlar ümeraya, düğünlere, sünnetlere ve yabancı elçilere gönderdiği hediyeler arasında at her daim yerini almıştır.¹⁰⁰

Osmanlı döneminde de atın rengi ve cinsi özel olarak seçilirdi. Atların al (kızıl kahve), doru(gövde kahverengi, yele ve kuyruk kara), kula(gövde koyu sarı, yele ve kuruk kara), kır (koyu kıllarla karışık ak), beyaz ve yağız (kara) renkleri vardır. Atın yeni doğmuş yavrusuna tay, yavruya kulun, damızlık erkek ata aygır, dışisine kısrağ, yük hayvanı olarak kullanılanlara da beygir¹⁰¹ ve dağlık araziye uygun, yelesi kısa, kuvvetli ve dayanıklı hayvana da katır denir.¹⁰² Yusuf Paşa'nın tarih-i hac için ayrılan muhallefati arasında yük ve binek hayvanları olarak 78 katır, 23 beygir, 12 at ve 3 kısrağ mevcuttur. Kırat ve kır beygir çoğunlukta olup kısrağlar ise doru cinsindedir. Beygirlerin 15'inin sakat olduğu, yük taşımaya elverişli olmadığı görülmektedir. Yük ve binek hayvanlarına 27-60 kuruş arasında değer biçilirken sakat olan saraç beygirlerine 13, saraç beygirlerine 12 kuruş takdir edilmiştir. Burada dikkat çeken husus beygir, at ve kısrağların tamamına yakını Yusuf Paşa'ya hediye olarak gönderilmiş olmasıdır. Bunlar genellikle Yusuf Paşa'nın görev yaptığı sırada etraftaki kethüda, ağa ve beylerden gelmiştir. Bunların geldiği yerler ve kimseler şu şekildedir: Kelib oğlundan seyisli kırat, Taygun Mustafa Ağa'dan koca kırat, Ferruhzâde Hüseyin Bey, Türkmen Ağası İbrahim Ağa, Trablus valisi Hüseyin Paşa'nın kethüdası, Denizli Banaz'dan Halil Ağa, Mütesellim Seyyid Ağa, İrbid Beyi ve Kul Kethüdası Abdullah Ağa'dan kırat gelirken sadece Reis Mehmed Paşa muhallefâtından ise bir adet kırat satın alınmıştır. Yine Hama'dan dağlı kır kısrağ, Berazi Bey'den çakır gözlü doru kısrağ, Mülcem'in kardeşi Kenan'dan dağlı doru kısrağ gelmiştir. Mütesellim Mehmed Ağa'dan doru at gelirken çavuştan siyah at alınmıştır. Mehter çalıcılardan 5 beygir alınırken İmrahor'dan bir kır beygiri, Hazinedaroğlu Ağa'dan siyah beygir, Mülcem'den bir adet beygir gelirken 7 adet sarraçlardan ve 8 adet saka beygirlerinden gelen sakat beygir mevcuttur. Yusuf Paşa'nın yük ve binek hayvanları için 2.679,5 kuruş fiyat takdir edilmiştir. Bu meblağın ise 1.677 kuruşu 78 adet katırın ücretidir.

Şam'da hac yolcuları için kalan muhallefât arasında az sayıda silah da bulunmaktadır. Silahlar ateşli ve ateşsiz olarak ikiye ayrılır. Ateşsiz silahlar arasında vurucu(topuz, şeşper, kamçı vb.), delici(mızrak, cirit, çatal, harbe, alem vb.) kesici(kılıç, meç, pala, kama, hançer, balta), atıcı(ok, yay, sapan vb), ateşli silahlar da top, tüfek ve tabanca vb. yer alır.¹⁰³ Söz konusu muhallefât listesinde ateşli silahlar kapsamında 3 adet dirhemli tüfek, 100 adet yivli harci tüfek, kesici ve atıcı silahlar olarak dımaşkı Frengi kılıç, köhne yay, vezne ve palaska bulunmaktadır.

Yusuf Paşa'nın tarik-i hac ihtiyaçları için Şam valisi İbrahim Paşa'ya verilen muhallefâtının değeri 8.011 kuruş 2 sülüstür(961.400 akçe).

İstanbul'a gönderilmesinde güçlük olduğu için Şam'da satılanlar

Osmanlı'da müsadere edilen muhallefâtın mahallinde veya İstanbul'da satışı konusunda karar verilirken emval ve eşyanın değeri ile nakliye masrafını dikkate almakta idi. Önemli olan nakliye masrafı müsadere edilen malın kıymetini düşürmesi söz konusu olduğunda muhallefâtın mahallinde satılmasını tercih etmekteydi.¹⁰⁴ Nitekim Yusuf Paşa'nın muhallefâtından İstanbul'a gönderilmesinde masrafı yüksek olan yük ve binek hayvanlarının Şam'da satılmasına karar verilmiştir. Zira İstanbul-Şam arasındaki mesafe 1.600 km olduğu dikkate alındığında müsadere edilen hayvanların nakliye masrafının büyük meblağlara ulaşacağı kesindir. Yusuf Paşa'nın öldüğü yılda yapılan Avusturya seferinde Rakka'dan İstanbul'a bir devenin nakliye ücretinin 4.000 akçe(33,3 kuruş) olduğu dikkate alındığında yük ve binek hayvanlarının mahallinde satılması kararı son derece isabetlidir.¹⁰⁵ Nitekim bununla ilgili muhallefât kaydında "*Asitane-i Saadet'e nakli asîr olup*" şeklinde ifade edildikten sonra devamla "*bey'i men-yezîd olunup ba'de inkıtâ' rağabâtü'n-nâs vâki' olan mübaya'âtır*" denmektedir. Buradan anlaşıldığına göre Yusuf

⁹⁹ İpşirli 1992, 73.

¹⁰⁰ Elçin 1964/1, 143-146; Önder 2009/1-2, 315-317.

¹⁰¹ Halaçoğlu 1991, 31.

¹⁰² Ayverdi 2010, 639.

¹⁰³ Eralp 1993, 44.

¹⁰⁴ Telci 2007, 161.

¹⁰⁵ Gökpınar 2019, 107.

Şam Valisi Vezir Topal Yusuf Paşa'nın Muhallefatı(1716)

Paşa'nın İstanbul'a gönderilmesi zor olan yük ve binek hayvanları Şam'da İbrahim Paşa'nın uygun gördüğü bir yerde açık arttırmaya çıkarılarak satılmıştır.

Muhallefat listesinde Yusuf Paşa'ya ait toplam 142 baş yük ve binek hayvanı olup, bunun 116'sı hac yolcuları için İbrahim Paşa'ya teslim edilirken kalan 40 tanesi ise Şam'da açık arttırmayla satışa çıkarılmıştır. Ancak satışa çıkarılan 40 hayvandan 14'nün sahipleri olduğu tespit edilmiştir. Böylelikle satışa dahil edilen hayvan sayısı 26'ya düşmüştür. Burada dikkat çeken bir husus Yusuf Paşa'nın çok sayıda yük ve binek hayvanına sahip olması ve bunların tamamına yakınının hediye olmasıdır. Bu durum dönemin hediye kültürünü yansıtmaya bakımından önemlidir. Zira XVII.-XVIII. yüzyılda Osmanlı'da cins atlar, süslü eğer, gem, dizgin ve üzengi gibi malzemeler lüks tüketimin bir parçası olmasının yanında aristokrasinin hediye irsaliyelerinde önemli bir yere sahiptir.¹⁰⁶

Yusuf Paşa'nın Şam'da satılan hayvanları arasında 10 kısrak, 8 doru ve 7 kır olmak üzere 15 at ve bir kır beygir mevcuttur. Söz konusu hayvanların da Yusuf Paşa'ya muhtelif vali, kethüda, beyler ve kişiler tarafından hediye edilmiştir. Kısraklardan 5'si kır olup, bunlar Şerif(2), Mardin Voyvodası Halil Ağa, Badıllı Kürd ve Kelib oğlundan gelmiştir. Doru kısrakların 4'ü de Fazl-ı Arab'tan, siyah kısrak ise Mülcem'den gelmiştir.

Yusuf Paşa'nın 8 doru atı mevcut olup, bunların da her biri farklı kimselerden gelmiştir. Bu isimler arasında Mir İsmail, Mülcem, İç Ağası Beşer, Kuneytra Subaşı Kara İbrahim, kendi kethüdası, Valide kethüdası Mehmed Efendi ve Trablus valisi Ahmed Paşa olduğu görülmektedir.

Kıratlar ise Kelib oğlu, Gazze sancağı, İrbid beyi, Mülcem, Hemalı oğlu, Şeyh oğlundan geldiği ve birinin de kısrak ile mübadele edildiği anlaşılmaktadır.

Muhallefat listesinde dahil olduğu halde yapılan araştırmalarda başkasına ait olduğu tespit edilen 14 yük ve binek hayvanı mevcuttur. Bunlardan 11'i yedekçilere ait, biri sarraçlara ait olduğu tespit edildiği için sahiplerine iade edilmiştir. Mısır Bey'inden gelen doru atın da paşanın kayını Mustafa Ağa'ya hibe edildiği, al kulunlu kısrağın da Hacı Yusuf b. Abdullah'a ait olduğundan bunlar sahiplerine teslim edilmiştir.

Netice olarak Yusuf Paşa'nın muhallefatı kapsamında bulunan yük ve binek hayvanlarının İstanbul'a gönderilmesi zor ve masraflı olmasına binaen Şam'da satılmıştır. Sayım yapıldıktan sonra 40 binek hayvanından 26'sının Yusuf Paşa'ya ait olduğu tespit edilmiş ve bunların satışından da 1.060,5 kuruş(127.260 akçe) gelir elde edilmiştir. Diğer 14 hayvan ise yapılan araştırmalarda başkasına ait olduğu belirlendiğinden sahiplerine iade edilmiştir.

İstanbul'a gönderilen muhallefat

Müsadere edilen emval ve eşyadan yükte hafif pahada ağır olanlar genellikle İstanbul'a gönderilmekle birlikte kimi zaman bunların da mahallinde satıldığı görülmektedir. İstanbul'a gönderilmesi durmununda deniz veya karayolu tercih edilmektedir.¹⁰⁷ Mesela 1735 yılında Diyarbekir Valisi Mustafa Paşa'nın muhallefatının da bir kısmı Diyarbekir'de bir kısmı ise İstanbul'da satışı gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁸ Nitekim Yusuf Paşa'nın muhallefatının bir kısmı seçilerek Silahşör Ali Paşa'ya teslim edilerek İstanbul'a gönderildiği muhallefat defterinde "Bu dahî muhallefât-ı mezbûrdan intihâb ve Cânib-i Devlet-i Aliyyeye isâl olunmak üzere..." şeklinde geçen kayıttan anlaşılmaktadır. Defterde İstanbul'a gönderilen eşya ile ilgili iki ayrı liste halinde hazırlanmıştır. Birinci listede Yusuf Paşa'nın pahada ağır yükte hafif olan altınları vardır ki bunlar hazinedarı İsmail Ağa'dan alınmıştır. Bunların çeşitleri, miktarı ve satış fiyatı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Altın	Miktarı	Fiyatı	Toplam(Kuruş)
Yaldız altın	2.578	3	10.724
Zencirli altın	2.093	2,5	5.581,1 sülüs
Tuğralı altın	62	2,5	155
Zolata	500		500
Toplam			16.970 kuruş 1 sülüs

¹⁰⁶ Reindl-Kiel 2013, 150.

¹⁰⁷ Telci 2007, 161.

¹⁰⁸ Gök 2020, 29.

Tabloda görüldüğü üzere Yusuf Paşa'nın muhallefatı arasında altınları önemli bir yer tutmaktadır. Bunlara satış değeri de 16.970 kuruş 1 sülüse(2.036.440 akçe) tekabül etmektedir. Paşa'nın muhallefatı satışından hazineye giren toplam meblağ dikkate alındığında rakam daha iyi anlaşılabilir.

İstanbul'a gönderilen diğer listede ise Yusuf Paşa'nın giyim kuşam, günlük kullanım ve ev eşyalarının olduğu dikkat çekmektedir. İstanbul'a gönderilen eşyalarla ilgili Osmanlı Arşivinde üç ayrı liste mevcuttur. Birinci listede Şam'da hazırlanmış olup İstanbul'a gönderilmesi için 1717 yılı Ocak ayının ilk günlerinde Silahşör Ali Ağa'ya teslim edilen eşyalar yer almaktadır. Bu listede sadece eşya isimleri ve miktarı yer almakta ancak herhangi bir fiyat takdiri bulunmamaktadır.¹⁰⁹ İkinci liste söz konusu eşyanın Ali Ağa tarafından İstanbul'a getirildiği ve 7 Mayıs 1717 tarihinde Bab-ı Hümayun'da yeniden yapılan sayımın defteridir.¹¹⁰ Son listede ise Yusuf Paşa'nın İstanbul'a gönderilen muhallefatının 10-22 Mayıs 1717 tarihleri arasında Bab-ı Hümayun'da yapılan satışın ve bunlardan elde edilen gelir yer almaktadır.¹¹¹

Yusuf Paşa'nın Bab-ı Hümayun'da satılan eşyaları 58 kalem olup bunlardan 34 adedi 9 Mayıs, 22 adedi 10 Mayıs ve 2 adedi 22 Mayıs 1717 tarihinde satılmıştır. İstanbul'a gönderilen eşyalar arasında binit takımlarının fazlalığı dikkat çekmektedir. Bunlar arasında 12 adet kemerle birlikte sım şatır gaddaresi, 5 adet sım gaddare, 1 adet kemayar sım çukadar gaddare, 5 adet hançer, 6 adet şatır kuşağı, 2 adet sım çavuş kuşağı, 2 adet sım çavuş çevganı¹¹², 4 adet sım kemer raht, 9 adet kemayar sım kemer raht, 1 adet sım rişme, 6 adet kemayar sım rişme, 2 adet sım üzengi ve 1 adet sım çavuş çelengi yer almaktadır. Yine binit takımlarının tamamı gümüşten yapılmıştır.

Giyim kuşam eşyaları arasında muhtelif kıymetli kürk ve şallar mevcuttur. Kürkler tüyleri yumuşak ve güzel hayvanların giyimde kullanılmak üzere hazırlanmış postları ve bu postlara kaplanan kumaşlarla yapılmış elbiselerdir. Kürkler yapıldığı hayvan adına göre isim almıştır. XVII.yüzyıl Osmanlı piyasasında bulunan başlıca samur, vaşak, zerdeva, kakum, tilki, karsak, sincab, tilki kürkleridir. Postlar hayvanların cins ve özelliğine göre sırt, kafa, nâfe, boyun ve paça gibi kısımlardan yapılır. En değerli kapaniçe, serâser, erkân, ferâce, serhaddî kürklerdir. Kürkler genelde farklı renkli kumaşlarla kaplanırdı.¹¹³ Paşanın muhallefatı arasında 1 adet köhne şala kaplı kakum beden kürk, 1 adet yeşil çuka ferace kaplı müstamel kürk, 1 adet sarı çukaya kaplı paça semmur kürk, 2 adet kırmızı şala kaplı müstamel beden kürk, 1 adet kırmızı çukaya kaplı serhaddî¹¹⁴ beyaz tilki kürk, 1 adet kutni çukaya kaplı kontuş karsak boğazı köhne kürk yer almaktadır.

Yine hem giyim kuşam hem de kumaş olarak muhtelif şallar yer almaktadır. Şal hem kıymetli bir yünlü kumaşın adı olmakla birlikte Farsça'da her türlü yünlü kumaşlardan ve ipeklilerden yapılan boyun ve omuz atkısıdır.¹¹⁵ Paşa'nın muhallefatı arasında 1 adet sırma işleme beyaz müstamel şal, 1 adet kemerbend şal, 1 adet müstamel beyaz şal, 1 adet çiçekli turuncu müstamel şal ve 1 adet turuncu kemerbend köhne müstamel şal mevcuttur. Kumaş kategorisine dahil edebileceğimiz ise 1 adet şal parçası, 1 adet çiçekli mor çal, 2 adet kırmızı şal, 1 adet gölgeli donluk şal, 1 adet kırmızı çuka kesmesi ve 1 adet cedîd Şam kesmesi yer almaktadır.

Günlük kullanım ve ev eşyası katagorisine dahil edebileceğimiz seccade, mak'ad(minder örtüsü), peşkir, tarak, dürbün, bayrak, ud ve anber sayılabilir. Seccadeler imal edildikleri yere göre isimlendirilmiş olmalıdır ki bunlar Banaluka, Şamî ve Sakızî'dir. Bunlar 1 adet Sakızî müstamel seccade, 1 adet Sakızî köhne seccade, 1 adet Bosnavî müstamel seccadedir. Yine 2 adet müstamel beyaz suzeni mak'ad, 1 adet

¹⁰⁹ D.BŞM.MHF.d. 12396, s. 3-4.

¹¹⁰ C.ML.15108(25 Câ.1129/7 Mayıs 1717).

¹¹¹ D.BŞM.d.12399, s.1-2.

¹¹² At üzerinde oynanan oyunlardan olan çevgan, at üzerinde ucu eğri sopa ile güy adı verilen topun iki direk arasından geçirmek şeklinde oynanırdı. Özdemir 2021, 243.

¹¹³ Karaca 2002, 568-570.

¹¹⁴ Hazine vekili, muhasip ağa, sarayda yüksek makamda bulunan bazı görevlilerin giydikleri kısa, seraser kaplı samur kürk. Keskinlik 2019, s.231.

¹¹⁵ Koçu 1967, 213.

mahalle işi peşkir¹¹⁶, 2 adet Mardin işi peşkir, 2 adet çargül fincan, 11 adet sîm fincan tarağı, 1 adet Hind cevzi müşebbek buhurdan¹¹⁷ ve kılabdan¹¹⁸ ev eşyaları olarak bunlara ilave edilebilir.

Yine Bab-ı Hümayun'da satılan eşyalar arasında 2 adet cedid kırmızı sancak, 3 adet yeşil sancak, 1 adet Mardin işi yörük bayrağı, 1 adet kırmızı tuğ bayrağın varlığı söz konusudur. Ayrıca gümüş kaplı Kur'an-ı Kerim, 1 adet beyaz bez zırh gömleği, 1 adet balık dişi kabzalı sîm kılıç, 1 adet emslı mineli hançer, 4 adet dübün, 4,5 kıyye ud ve 270 dirhem anber muhallefatı arasında yerini almıştır. Bab-ı Hümayun'da satılan eşyaları arasında en değerlisi ise 80 bin akçe takdir edilen altın elmas hançerdir.

Yusuf Paşa'nın Bab-ı Hümayun'a getirilen eşyası peyderpey satılmıştır. Bunların bir kısmı 9 Mayıs 1717 tarihinde satılmış ve bunlardan 303.553 akçe, diğer bir kısmı 10 Mayıs 1717 tarihinde satılmış ve bunlardan da 39.910 akçe ve altın elmas hançerin bulunduğu son parça da 22 Mayıs 1717 tarihinde satılarak bunlardan da 82.605 akçe gelir elde edilmiştir. Böylelikle Bab-ı Hümayun'daki satışlar tamamlanmış ve bunların toplam geliri 426.068 akçe(3.550,5 kuruş) olarak gerçekleşmiştir.

Yusuf Paşa'nın zevcesine satılanlar

Yusuf Paşa'nın muhallefatı sayımı yapılırken zevcesine ait sofa(kâde) ve odada mevcut olan eşyalar değer takdiri yapıldıktan sonra yine zevcesine satılmıştır. Zira Osmanlı'da devlet adına muhallefatın müsaderesi için görevli memurlar eşya listesine en ince teferruatına kadar hazırlama konusunda titiz hareket etmektedir. Listeye giren her bir eşya "*kıymet-i adile*" takdir edilerek yazılırdı. Bununla birlikte devlet bazen terekeyi belli bir bedel alarak mirasçılara bıraktığı da olmaktadır.¹¹⁹ Nitekim incelemiş olduğumuz muhallefat kaydında "*...Yusuf Paşa merhûmun eşyası tahrîr olundukta zevcesi ve dahi hanıma muta'allık haremde olan kâde ve odada mevcûd bulunup mezkûreye bey' olunan eşyâdır..*" şeklinde eşyanın yine zevcesine satıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu muhallefat içinde ağırlıklı olarak ev eşyası ilgili olanlar çoğunluktadır. Haremde bulunan eşyalar içinde ortaya çıkan 3.000 kuruş değerindeki altın yıldız ve zincir ise Yusuf Paşa'nın vefatından 6 gün önce zevcesine mihr olarak aldığı tespit edilmiş olup, yine hanımına teslim edilmiştir.

Paşa'nın zevcesine ait haremde mevcut eşyaların başlıcaları yasdık, mak'ad, yorgan, ayna, çekmece, seccade, sarık, peşkir, şamdan ve divit olarak sayılabilir. Bunlar arasında en kalabalık eşya serisini mak'adlar¹²⁰ teşkil etmektedir ki farklı renk ve ebatlarda 17 adet mak'ad mevcuttur. Bunlar 5 adet müstamel kırmızı çuka mak'ad, 3 adet müstamel beyaz süzenî(iğne işi nakışlı) mak'ad, 3 adet Şam kesmesi mak'ad, 3 adet Mardin işi müstamel mak'ad ve 3 adet sepet mak'ad olarak listelenmiştir. Ev eşyaları olarak 20 adet müstamel Acem zerbafı¹²¹ yasdık, 1 adet bâlin¹²² yasdığı, 12 adet müstamel Şam kesmesi yasdık yüzü, 6 adet mavi minder, 13 adet keremsûd¹²³ ve hatâyî yorgan mevcuttur. Bunlardan başka 1 adet çekmece, 1 adet seccade, 12 adet destar-ı çünî ve hezârî¹²⁴, 1 adet müstamel pirinç şamdan, 2 adet müstamel köhne peşkir ve 1 adet sîm kaplı divit söz konusu muhallefat arasındadır.

¹¹⁶ Peşkir yemek öncesi ve sonrası el yıkamada kullanılan bir tür havludur. Bazen tek başına kullanıldığı gibi çok defa da sofraya ile birlikte kullanılır. Kullanım amaçlarına göre Sofra, taam, kahve, berber, abdest, leylî ve diz yanında yapıldığı yer veya imal edildiği iplik, kumaşa göre de adlandırılırdı. Özyalvaç 2019, 521-524.

¹¹⁷ İçine kül ve ateş konarak üzerinde buhur yakılan aletin adıdır. Buhur, tütsü, yakılacak güzel kokulu şeydir. Ödağacı, amber, günlük gibi yandığında güzel kokan şeyler nevindendir. Altın, gümüş, bakır, pirinç, porselen, fayans ve topraktan yapılırdı. Pakalın 1983, 245.

¹¹⁸ Kılâb denilen eğirme çarkıyla pamuk ipliği üzerine bükülüp sarılan gümüş veya altın veyahut ipek veya pamuk karışık tellere verilen isim. Çeşitli süsleme işlerinde kullanılırdı. Ünal 2011, 398.

¹¹⁹ Ünal 1987, 103.

¹²⁰ Arapça "oturacak yer" manasında minder vb. ev eşyası üzerine örtülen çuha gibi kumaştan yapılan ön kenarı saçaklı örtüdür. Oturmak için küçük sedir anlamı da vardır. Pakalın 1983/II, 393.

¹²¹ Belgelerde zerbâb, zerbaf, zerbaf şeklinde kullanılmaktadır. Farsça "zer" altın ve "baften" dokumak kelimelerinin birleşimi ile altın tellerle dokunan kumaş anlamındadır. Bazı desenleri altın veya altın akırışımı gümüş tellerle dokunurdu. Salman 1999, 148.

¹²² Kalın minder yasdığı. Ayverdi 2010, 110.

¹²³ Bir nevi ipekli kumaş adıdır. Alaca gibi Halep'te dokunurdu. Pakalın 1983/II, 242.

¹²⁴ Destar kavuk, külâh, sarık anlamına gelir. İş, meslek, mevki, memuriyete göre şekilleri vardır. Sarık kişinin toplumdaki mevkiini gösterirdi. Çok çeşitleri de mevcuttur. Koçu 1967, 87-88.

Yusuf Paşa'nın hanımına ait sofa ve odada sayılan ve kendisine satılan 18 kalem eşyanın satışından 343,5 kuruş 2 sülüs 1 rubu'(41.310 akçe) hasılat elde edilmiştir.

Şam çarşısında(Sûk-ı Sultânî) satılanlar

Yusuf Paşa'nın muhalledatından önemli bir kısmı da Şam'da "*sûk-ı sultânî*"de satılmasına karar verilmiştir. "*Sûk-ı Sultânî*" şehirlerdeki çarşıların genel adı olmakla birlikte nizam ve kuralları hükümdar tarafından belirlenen alışveriş mekanıdır. Bu mekanın temel özelliklerinin başında satışa sunulan her ürün için belirli bir mahallin olması gereklidir. Yapılan işlemlerin reaya içi en uygun ve en yararlı olması önceliklidir. Yine bu mekanın herkes tarafından biliniyor olması elzemdir. "*Sûk-ı Sultânî*"de satışa konu olan emval "*rağbet-i nâs*" olması yani insanların zaruri ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olmalıdır. Bu mekanlarda yapılan alışverişler de "*narh-u rûzî*" ye göre yani piyasada cari, geçerli olan fiyata göre yapılmalıdır. Bu çarşılarda geçerli olan para, ayar ve vezni sultan tarafından belirlenen "*sikke*"dir ki bunun da kullanımındaki adı "*akçe*"dir. Son olarak "*sûk-ı sultânî*"de hizmetlerin sürdürülebilmesi için her türlü faaliyet vergiye tabidir. Kanunların da uygulanmasını devlet adına kadı ve ona bağlı kamu görevlileri denetler. Osmanlı coğrafyasında bu şekilde faaliyetlerin icra edildiği birbirine benzer çok sayıda çarşı teşekkül etmiştir.¹²⁵ Nitekim muhalledattaki kayıttan da Şam'da da böyle bir çarşının olduğu anlaşılmaktadır. Yusuf Paşa'nın muhalledatının Şam'daki "*sûk-ı sultânî*"de satılması için önceki ve yeni Şam valileri İbrahim Paşa ve Abdullah Paşa, askeri kassam ve Silahşör Ali Paşa'nın ittifak ettikleri görülmektedir. Bu satıştan mümkün mertebe fazla gelir elde edebilmek için Şam'daki "*sûk-ı sultânî*"de müzayede usulü ile satışın gerçekleştirildiğini defterdeki "*bu cânibde sük-ı sultânide müzâyede ve ba'd-i inkıtâ' rağabâtü'n-nâs bey' olunan eşyadır*" ifadesinden anlaşılmaktadır. Öteden beri müsadere olunan eşya hazinenin bir zarara uğramaması için mutlaka müzayede usulü tercih edilmektedir. İşte Yusuf Paşa'nın Şam'daki "*sûk-ı sultânî*"de satılan 130 kalem eşyasından 3.157,5 kuruş gelir elde edilmiştir.

Şam çarşısında satılan eşya türleri içerisinde yoğunluğunu giyim kuşam, günlük kullanım ve ev eşyaları, mutfak eşyaları başta olmak üzere kumaş, silah ve binit takımları oluşturmaktadır. Giyim kuşama dair eşyalarına baktığımızda üst elbise sınıfında kapama, çakşır, entari, kaftan, çarşâb, sade, ihram mevcut olup, bunların bir kısmı yeni iken bir kısmının kullanılmış olduğu dikkat çekmektedir. Bunlar arasında 10 adet Londra çuka cedit çakşır¹²⁶, 7 adet köhne sof çakşır, 2 adet çuka çakşır, 9 adet keremsud kapama cedit, 1 adet sarı keremsud köhne kapama, 6 adet kırmızı Cezayir ihramı müstamel, 5 adet kırmızı çuka beden örtüsü müstamel köhne, 4 adet kutnî kaftan müstamel, 2 adet alaca entari¹²⁷, 2 adet beyaz zıbın, birer adet beyaz sâde müstamel, bez kapama cedit, kırmızı çuka kaplı alça nâfe kürk, köhne sincabî şal kapama ve köhne kırmızı çuka yağmurluk mevcuttur. Giyim kuşam arasında çok çeşitleri bulunan 431 adet destar vardır. Bunlar Halebî, çûnî, hezarî, sağır, köse gibi çeşitlerdir. Yine 20 adet cedit çizme, 8 çift mestli, 2 çift mestsiz papuç bulunmaktadır.

Günlük kullanım ve ev eşyası kategorisine dahil olarak döşek, yasdık kılıfı, minder, seccade, matara, fener, çekmece, buhurluk yer almaktadır. Bunlardan başka oda takımları olarak 6 adet köhne çuka mak'ad, 4 adet bez yadık kılıfı, 2 adet mavi döşek, 2 kırmızı kadife, 1 beyaz bez kıta, 4 adet keçe, 1 adet çekmece, 2 adet müstamel sırmalı matara sayılabilir. Bunlara ilave olarak 1 adet dokuz mihrablı müstamel çuka seccade, 1 adet yedi mihrablı müstamel seccade, 1 adet berber takımı yanında buhurluk çeşitleri de vardır. Buhurluklar porselen ve Kütahya işi olduğu isimlerinden anlaşılmaktadır. Buna göre 2 adet fağfuri kılabdandan tabağı, 1 adet Kütahya işi buhurdan, 1 adet fağfuri kılabdandan ve 1 adet bakır kılabdandan ve buhurdan mevcuttur.

Mutfak eşyaları olarak çoğunluğu bakırdan olmak üzere sofa, peşkir, makrame, tepsi, leğen, sahan, ibrik, tas, iskemle, tabak, maşraba, tencere, kefer, süzgülü, tava, saç bulunmaktadır. Bunlar kullanım özellikleri, yapıldıkları yer ve nitelik olarak farklılıkları listedeki isimlerinden anlaşılmaktadır. Bunlar 2 adet bakır kahve tepsisi, 3 adet sağır ve 1 adet kebir bakır tepsi, 22 adet sağır ve kebir tencere, 2 adet müstamel Bosna işi leğen ibrik, 2'si sağır, 3'ü kebir olmak üzere 5 adet bakır kahve ibriği, 1 adet sağır

¹²⁵ Ergenç 2012, 170-173.

¹²⁶ İç elbise üstüne giyilen bir nevi günümüz kullanımı ile pantolon, eski tabirle şalvar, potur. Osmanlı'da genç erkekler, askerler ve resmi dairede çalışanlar giyerdi. Çakşır belden uçkurluğuna geçirilmiş bir uçkur ile bağlanırdı. Eski Türklerde kısa pantolonu da denilebilir. Koçu 1967, 59-60.

¹²⁷ Genellikle kırmızı zemin üzerine sarı çubuklu pamuklu bir kumaş türüdür. Pamuklu ve ipekli olarak dokunurdu. Bursa, Halep, Manisa ve Kastamonu alacaları meşhurdu. Özen 1981, 300.

leğen, 34 adet bakır sahan, 29 adet sahan kapağı, 4 adet lenger sahan, 1 adet yemek tası, 1 adet Budin tası, 1 adet çorba tası, 1 adet bakır maşraba, 1 adet bakır kavanoz, 1 adet bakır kaptur tabağı, 8 adet sağır fağfuri tabak, 3 adet bakır güğüm, 1 adet saç, 1 adet tava, 2 adet süzgülü, 3 adet kevgir, 1 adet fağfuri kase, sağır demir iskemle mevcuttur. Yine sofra, havlu ve peşkir olarak; 3 adet çiçekli keremsut müstamel sofra, 2 adet müstamel sepet sofra, birer adet Şamdan sofrası ve yeşil çuka abdest sofrası, 3'ü köhne olmak üzere 6 adet gülâb makramesi, 1 adet müstamel abdest makramesi, 3 adet müstamel havlu makramesi, 4 adet müstamel Tire makramesi, 1 adet kırmızı köhne kahve makramesi, 6 adet müstamel kahve makramesi, 4 adet elvan şerbet makramesi, 6 adet yemeni şerbet makramesi, 2 adet Mısri beyaz abdest peşkiri, 2 adet müstamel beyaz Tire peşkiri, 1 adet kırmızı peşkir ve 1 adet mor peşkir mevcuttur.

Yusuf Paşa'nın Şam'da satılan muhallefatı arasında bir miktar kumaş da bulunmaktadır. Kumaşların isimleri türlerine ve imal edildikleri yerlere göre belirlenirken döneme ait bir zenginlik ve toplumsal statü göstergesi olarak da kabul edilmektedir. Kumaşlar ipek, yün, pamuktan imal edilirken içlerinde Şam ve Londra ürünleri de mevcut olup çoğunlukla kırmızı, sarı ve beyaz renklidir. Kumaş miktarı belirlenirken genelde top veya zira kullanılmaktadır. Bu kapsamda 6,5 top muhayyer sof donluk, 3 top çuka donluk, 1 top kırmızı boğasi donluk, 1 top kırmızı kutni, 7 top beyaz Şam bezi, 1 top sarı merre kumaş, 1 top köhne sırmalı çuka kesme, 1 top köhne Şam kesmesi, 2 top sade kırmızı Londra kırmızı köhne çuka kesme, 12 zira elvan çuka ve bir parça beyaz bez bulunmaktadır. Ayrıca 1,5 kıyye beyaz ipek mevcuttur.

Şam'da satılan eşyalar arasında silahlar da mevcut olup bunlar tüfek, mızrak ve yaydan oluşmaktadır. Bunlar 12 adet harci yivli tüfek, 2 adet sedefkârî tüfek, 1 adet Mısri yay, 1 adet kırık yay, 1 adet Acem yayı ve 1 adet mızraktır.

Bunların dışında bir miktar binit takımı, bayrak ve çadır örtüsü de vardır. Binit takımları olarak 21 çift beyaz şatır tozluğ, 1 çift köhne sarı şatır çintiyani, 4 adet sîm kemayar çavuş kuşağı, 1 adet sîm çavuş çevgeni, 8 adet sîm şatır haşesi, 1 çift bakır üzengi, 2 çift müstamel köhne sırmalı kafide eğer mevcuttur. Yine 3 adet köhne iç ağası bayrağı, 7 adet yaldızsız meksûr atik bayrak topu, 3 adet bakır bayrak topu ve 1 adet sırmalı kadife müstamel köhne eğer mevcut olup, gıda olarak sadece 346 kıyye kahve kayıtlıdır.

Şam'da "sûk-i sultânî"de açık arttırma ile satılan eşyadan 3.157,5 kuruş gelir elde edilmiştir.

Sonuç

Topal Yusuf Paşa, muhtemelen devşirilerek enderuna alınmış ve burada önce has odabaşı ve çakırcıbaşılık gibi önemli bürokratik görevlerde bulunmuştur. Burada sultana olan yakınlığı sebebi ile taşra görevine Anadolu müfettişliğinden başlayarak mutasarrıflık, vezirlik rütbesi ile birlikte birçok yerde valilik yapmıştır. İlk görev yeri Amasya-Çankırı mutasarrıflığı iken daha sonra Rakka, Bağdat, Basra, Musul, Şehrizol, Halep, Diyarbakir, Anadolu ve Şam valiliklerinde bulunmuştur. Söz konusu eyaletlerden bazılarında birkaç defa tayin edildiği ve yine dönemin şartları gereği görev yerinin sık sık değiştirildiği dikkat çeken bir husustur. Ayrıca Anadolu valisi iken Prut seferine katılmıştır. Valilik döneminde Anadolu'da eşkiya ile mücadelede, Rakka'ya Türkmenlerin iskanında, Basra'da urban eşkiyasının def edilmesinde, isyan eden valilerin tedibinde ve nihayet seferde serasker olarak görev ifa etmiştir. Bütün bunlar dikkate alındığında Yusuf Paşa'nın devlete sadık, başarılı ve istikrarlı bir bürokrat olduğu anlaşılmaktadır.

Topal Yusuf Paşa'nın 1716 yılında vefatı ile birlikte muhallefatının müsaderesi için İstanbul'dan ferman gönderilmiştir. Müsadereyi nezaret etmek üzere Silahşör Ali Paşa görevlendirilmiştir. Paşa'nın muhallefatının müsaderesi, kayıt altına alınması ve satış süreci 8 ay kadar sürmüştür. Söz konusu muhallefatın bir kısmı Şam'da bir kısmı ise İstanbul'da satılmıştır. Bir kısmı da fiyat takdiri yapılarak tarik-i hac masraflarında kullanılması için ayrılmıştır. Zira Yusuf Paşa, son görev yaptığı Şam valiliği sırasında aynı anda Emirü'l-Haclık görevini de ifa etmekte idi. Anadolu ve Rumeli coğrafyasından hacıların buluşma noktası Şam olduğu için burada görev yapan valilerin de hacıların güvenliğini sağlama, barınma ve iâşe konularında ilave yükümlülükleri bulunmaktaydı. Bu nedendir ki muhallefatından tarik-i hac ihtiyaçları için ayrılan miktar toplam muhallefat gelirinin % 32'sine tekabül etmektedir.

Uzun süre valilik yapan Yusuf Paşa'nın muhalefatı incelendiğinde çeşitli iyi cins hayvanları ve mücevherleri önemli yer tutmaktadır. Paşa'nın 142 adet yük ve binek hayvanının olması dikkat çekici bir durumdur. Osmanlı coğrafyasında çok yerde valilik yapması, sürekli taşınması ve başarılı bir bürokrat olması bunun başlıca etkenleri olarak değerlendirilebilir. Nitekim hayvanlarının çoğunluğunun da etraftaki vali ve ileri gelenlerden hediye olarak gelmiştir. Ancak söz konusu hayvanların büyük kısmı fiyat takdiri yapılarak hac yolcuları için ayrılmıştır. Hac yolu için sadece hayvanlar değil çadır, günlük kullanım, ev aşıları ve silahları da tahsis edilmiştir. Hayvanlara ait binit takımlarının çoğunluğunun gümüşten yapılması dikkat çekicidir. Ayrıca hac yolu için tahsisi edilmeyen yük ve binek hayvanlarının İstanbul'a gönderilmesi masraflı olacağı için Şam'da satışı gerçekleştirilmiştir.

Genel teamüllere uyularak Yusuf Paşa'nın muhalefatından bir kısmı seçilerek İstanbul'a gönderilmiş ve Bab-ı Hümayun'da açık arttırma usulü ile satılmıştır. Bunların ise önemli kısmını nakit parası ve altınları oluşturmaktadır. Ayrıca bunlar arasında kıymetli binit takımları da yer almaktadır. Bunların dışında kürk ve şallar yanında bazı ev eşyaları ve silahlar da sayılabilir.

Yusuf Paşa'nın zevcesinin odasında bulunan eşyaya da fiyat takdiri yapılarak tekrar zevcesine satışı yapılmıştır. Bunlar genel olarak minder örtüleri, yastık, yorgan gibi oda döşemeleri ve ev eşyalarından müteşekkildir.

Paşa'nın muhalefatın önemli bir kısmı da Şam'da "*Sük-ı Sultânî*"de açık arttırma yapılarak satılmıştır. Bunlara göz attığımızda çoğunluğunu giyim-kuşam, günlük kullanım, ev eşyaları, mutfak eşyaları, kumaşlar, silahlar ve binit takımları oluşturmaktadır. Şam çarşısında satılan eşyalar bütün muhalefatın % 30'u kadarıdır.

Sonuç olarak Yusuf Paşa'nın bir Osmanlı bürokrati olarak görev yaptığı dönemde önemli görevler ifa ettiğini görmekteyiz. Yine muhalefat kayıtlarını da incelediğimizde sahip olduğu hayvanlar, eşyalar, giysiler ve kıymetli mücevherler, bunların fiyatları, çeşitliliği dönemin sosyo-kültürel ve iktisadî hayatı hakkında ayrıntılı bilgi vermesinden dolayı önemlidir.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

AE.SMST.II, 1033, 4207.

C.DH.1066, 4305, 14093.

C.ML.15108.

D.BŞM.MHF.d.12393, s. 2-3.

D.BŞM.MHF.d.12396, s. 2-5.

D.BŞM.MHF.d.12399, s. 8-9.

İE.DH.1165, 1689.

İE.TCT.860, 1122, 1764, 2170.

MD.108/21, 22, 66, 99, 102, 110, 115, 130, 142, 229, 250, 400, 422, 981, 982, 1257, 1259.

MD.110/130, 133, 166, 214, 222, 538, 993, 1383, 1591, 2122, 2348, 2380, 2503.

MD.111/80, 163, 471, 572,619.

MD.112/252, 261, 266, 369.

MD.114/22, 129.

MD.115/167, 175, 180, 232.

MD.116/3, 29.

MD.119/18, 295, 299.

MD.119/295, 296, 299.

MD.120/78, 110, 143, 149, 172.

MD.122/78.

Araştırma-İnceleme-Kaynak Eserler

Anonim Osmanlı Tarihi(1099-1116/1688-1704). Abdülkadir Özcan(Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Armağan, A.L.(2000). XVIII.Yüzyılda Hac Yolu Güzergahı ve Menziller. Osmanlı Araştırmaları, 20, 73-118.

Atasoy, N.(2020). Kaftan. TDV İslam Ansiklopedisi içinde(Ek-1, s.709-710). Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı.

Ayverdi, İ.(2010), Büyük Misalli Sözlük, İstanbul:Kubbealtı Yayınları.

Babir, K.K.(2012). Bir Osmanlılık Emaresi: Osmanlı Görevlilerinin Mülklerinin Müsadere Edilmesi. Baki Tezcan-Karl K. Barbir(Ed.). Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu: Norman Itzkowitz Armağanı içinde (s.163-174). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Barkan, Ö. L.(1966). Edirne Askerî Kassamına Ait Tereke Defterleri(1545-1659), Belgeler, Türk Tarih Belgeleri III/5-6, . 1-479.

Bozkurt, F.(2011). Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddî Kültürde Değişim(1785-1875 İstanbul Örneği). (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Çelikdemir, M.(2001). Osmanlı Döneminde Aşiretlerin Rakka'ya İskanı(1690-1840), (Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, (1995). Zübde-i Vekayiat, Tahlil ve Metin(1066-1116/1656-1704). Abdülkadir Özcan(Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Demirtaş, Funda. (2013). 1701 Basra Seferi, Osmanlı Ordusunun Yürüyüşle Sağladığı İtaat. *İstem*, 21, 81-102.

Dingeç, E.(2011). 18.Yüzyılın İkinci Yarısında Saray Atlarının Binit Takımları. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20, 1-20.

- Doğan, F.(2013). 18. ve 19.Yüzyıllarda Şam-Medine Hac Yolu ve Güvenliği:Cerde Başbuğluğu. Tarih Okulu, 15, 127157.
- Doğan, M.(2002). Osmanlı İmparatorluğuunda Makam Vergisi:Caize. Türk Kültürü İncelemeleri, 7, 35-74.
- Elçin, Ş.(1964). Türklerde Atın Armağan Olması. Türk Kültürü Araştırmaları, 1, 142-147.
- Eralp, T.N.(1993).Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğuunda Kullanılan Silahlar. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ergenç, Ö.(2012). Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Erken, Adil. (2017). XVIII.Yüzyıl Osmanlı Şam Valilerinin Emirü'l-Hacc Olarak Hizmetleri, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gök, İ.(2020). Diyarbekir Valisi Hüseyin Paşa-zade Sarı Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Muhallefatı. Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi. 2, 23-57.
- Gökpinar, B.(2019). Tuna Ötesine Son Sefer, Varadin 1716, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Halaçoğlu, Y.(1991). At, İslamî devir. TDV İslam Ansiklopedisi içinde (C.4, s. 28-31). İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı.
- Halaçoğlu, Y.(1991). XVIII.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İpşirli, M.(1992). Beylerbeyi. TDV İslam Ansiklopedisi içinde (c.6, s.69-74), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- İpşirli, M.(1995). Enderun. TDV İslam Ansiklopedisi içinde(C.11, s. 185-186), İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı.
- Karaca, F.(2002). Kürk. TDV İslam Ansiklopedisi içinde (C. 26, s.568-570), Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı.
- Keskinkılıç, E.(2019). Kürk Sözlüğü. Emine Gürsoy Naskali(Ed.). Kürk Kitabı içinde(s.221-240). İstanbul: Kitabevi.
- Kılıç, O.(2000). XVIII.Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin Eyalet ve Sancak Teşkilatlanması. Yeni Türkiye, 6/31, 442-459.
- Koçu, R.E.(1967). Türk Giyim, Kuşam Süslenme Sözlüğü, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- Kunt, İ.M.(1978). Sancaktan Eyalete, 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Mehmed Süreyya. (1996). Sicill-i Osmani. C. 5, Nuri Akbayar(Haz.), İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Onuk, T.(1998). Osmanlı Çadır Sanatı(XVIII.-XIX.yüzyıl), Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Orhonlu, C.(1987). Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Öksüz, Mustafa.(2009). Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi'nin mür'i't-tevarih adlı eserinin (180B-345A) tahlil ve tenkitli metni. (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Önder, S.Y.(2009). Tevârih-i Âl-i Selçuk'ta Hediyeleşme ve Hediye Sözleri. Motif Akademi Halk Bilimi, 1-2, 309-321.
- Öreñç, A.F.(2020). Mutasarrıf. TDV İslam Ansiklopedisi içinde(C.31, s. 377-379), Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özcan, Tahsin. (2005). Muhallefat. TDV İslam Ansiklopedisi. (Cilt: 30, s. 406-407). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

- Özdemir, F.(2021). 17.Yüzyılda Osmanlı Devletinde İstabl-ı Amire(Has Ahûr Teşkilatı), (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özen, M.E.(1981). Türkçe'de Kumaş Adları. İ.Ü. Edebiyat Fak. Tarih Dergisi, 33, 291-340.
- Öztürk, S. (1995). Askerî Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri(Sosyo-Ekonomik Tahlil), İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
- Özyalvaç, Ş.P.(2019). Arşiv Belgelerinde Peşkir ve Peşkir Türleri. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 63, 518-527.
- Pakalın, M.Z. (1983). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Pamuk, Ş.(1999). Osmanlı İmparatorluğunda Para'nın Tarihi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Râşid Mehmed Efendi. (2013). Târih-i Râşid ve Zeyli(1071-1134/1660-1722). C.I-II, Abdülkadir Özcan vd.(Haz.), İstanbul: Klasik Yayınları.
- Reindl-Kiel, H.(2013). Osmanlı Yöneticileri, Lüks Tüketimi ve Hediyeleşme. Seyfi Kenan(Haz.). İSAM Konuşmaları:Osmanlı Düşüncesi-ahlâk-hukuk-felsefe-kelâmı içinde (s.137-151). İstanbul:İSAM Yayınları.
- Sahillioğlu, H.(1995). Osmanlı Devlet Muhasebe Sisteminde Birimler. Osmanlı-Türk Diplomatığı Semineri(30-31 Mayıs 1994), Bildiriler içinde(s. 113-135). İstanbul:Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Saka, E.(2021). Sultanın Silahları(1520-1566). (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi/ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Salman, F.(1999). Türk Kumaş Sanatı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Silaahdar Fındıklılı Mehmed Ağa.(2018). Nusretname, İnceleme-Metin(1106-1133/1695-1721). Mehmet Topal(Haz.). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Sönmez, E.(2011). 1129/1717 Tarihi Deftere Göre Raht Hazinesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul niversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tekin, T.(2019). Osmanlılarda Kürk Kullanımı", Emine Gürsoy Naskalı(Ed.). Kürk Kitabı içinde (s.5-21). İstanbul:Kitabevi.
- Telci, C.(2007). Osmanlı Devleti'nde 18.Yüzyılda Muhallefat ve Müsâdere Süreci, Tarih İncelemeleri, 22/2, 145-166.
- Türkal, M.K.(2012). Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, zeyl-i fezleke, (1065-22 Ca.1106 / 1654-7 Şubat 1695) (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi/ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Uzun, M.T.(2019). H.1128-1129 125 Numaralı Mühimme Defteri(Tasnif-Metin), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Uzunçarşılı, İ.H.(1988). Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uzunçarşılı, İ.H.(1988). Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uzunçarşılı, İ.H.(1988). Osmanlı Tarihi, C. IV/I, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ünal, M.A.(2011). Osmanlı Tarihi Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Ünal, Mehmet Ali. (1987). Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsâdere, Türk Dünyası Araştırmaları, 49, 97-102.
- Yılmazçelik, İbrahim, (2000). Osmanlı Hakimiyeti Süresince Diyarbakır Eyaleti Valileri (1516-1838)". Uluslararası Kuruluşunun 700.Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi (07-09 Nisan 1999), *Bildiriler*, Alaaddin Aköz vd.(Haz.). 567-596.
- Yüksel, H. (1992). Vakıf-Müsâdere İlişkisi(Şam Valisi Vezir Süleyman Paşa Olayı). Osmanlı Araştırmaları, 12, 399-424.